

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 173. SZÁM • 2024. JANUÁR-FEBRUÁR • 500 Ft
5784. SVÁT • שבט תשפ"ד • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

TERJEDJEN A FÉNY!

Rebecenek találkozója New Yorkban

**HOGYAN ISMERHETŐ FEL AZ ÁSKENÁZ
ZSIDÓKAT SÚJTÓ GAUCHER KÓR?**

Dr. Pfliegler György professzorral beszélgettünk

EUTANÁZIA? ÖNGYILKOSSÁG?

Kinek a kezében van a végső döntés?

HARRY KISSINGER, aki harmadsorban volt zsidó

*Mit gondolt róla a Rebbe
és hogy értékeli őt az utókor?*

KEDVES OLVASÓ!

Több barátommal és ismerősömmel keveredtem már vitába arról, hogy el lehet-e választani a művet a művésztől, a márkát a tulajdonosától vagy épp a véleményvezérek nekünk tetsző és nem tetsző véleményeit egymástól. Ez egy olyan téma, amelyet kiválóan lehet nyári estéken egy (vagy két-három) pohár bor mellett, világmegváltó hangulatban elemezgetni, ám erre itt és most nincs hely. Mindenesetre én röviden és tömören azt gondolom, hogy nem. Értékelhetjük-e és élvezhetjük ettől függetlenül a munkásságukat? Ez már nehezebb kérdés.

Egy alkotás, legyen az zene, vers vagy festmény, az alkotó lelkéből fakad, nem tehetünk úgy, mintha önálló entitás lenne, ami a semmiből fogant. Ugyanez igaz a különböző gondolkodók, véleményvezérek által hirdetett elvekre.

Régi korok alkotóit, gondolkodóit nem tudjuk megérteni, ha nem értjük a kort, a társadalmi berendezkedést, amelyben éltek. A magyar és a világirodalom jelentős részét indexre kell tennünk, ha nem akarunk antiszemitáktól olvasni semmit. Hát még, ha nem kívánunk házasságtörökkel, nőgyűlölökkel, családon belüli erőszakot elkövetőkkel és más válogatottan kellemetlen alakokkal kapcsolatba kerülni... Ezeket az alkotókat, főleg a „kifogásolható tartalmakat”, hogy mai kifejezéssel éljünk, mindenképpen kizárólag kontextusba helyezve lenne szabad tanítani – és adott esetben élvezni.

Más azonban a helyzet a kortárs alkotókkal és különösen napjaink véleményvezéreivel? Mivel ők meg tudnak nyilvánulni itt és most, aktuális ügyekben, így véleményük is itt és most értékelendő – szorosan összekapcsolva a munkásságukkal. Őket nem egy nagy időszakadéktól szemléljük, velük együtt éljük és írjuk a történelmet. Miért kéne elválasztanunk a véleményüket az alkotásaiktól, ha egyszer ehelyett jelezhetjük, hogy elfogadhatatlannak tartjuk? Ők megérik, ha sikeres bojkottot folytatnak ellenük, például az antiszemita kijelentéseik miatt. Hozzájuk el tudjuk juttatni nemtetszésünket, akár csak azzal is, hogy nem költünk rájuk a pénzünkből.

Soha nem szabad elfelejtenünk, hogy hatással vagyunk a világra. Akármilyen kicsinek is érezzük a befolyásunkat, képesek vagyunk eredményeket elérni, ahogy a vízcseppek is képesek kivájni a sziklát. Önazonosan példát mutatva, az értékeink mellett kiállva, zsidóságunkat büszkén vállalva – még akkor is, ha ez néha kisebb-nagyobb lemondásokkal jár – képesek vagyunk új irányt szabni a világnak és jelezni: van, ami nem fogadható el.

Hallassuk a hangunkat!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

SMÚZ

- 2 Hatással vagyunk a világra
Steiner Zsófia főszerkesztő
- 4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 Végleg békét lehetett volna kötni

HOHMECOLÓ

- 6 „Elsősorban amerikai vagyok, másodsorban amerikai külügyminiszter és harmadsorban zsidó”
Harry Kissinger élete
Chana Deutsch
- 9 A jom kipuri háború
Naftali Deutsch

JIDDISKÁJT

- 12 Eutanázia: kinek a kezében van a végső döntés?
Oberlander Báruch
- 16 Ne adjuk fel a reményt: mit mond a zsidóság az öngyilkosságról?
Oberlander Báruch

JUDAPEST ANNO

- 26 Istennek tetsző „páváskodás”
A Páva utcai zsinagóga centenáriuma 1. rész
Cseh Viktor

KILE

- 22 Ritka betegségek nyomában
Beszélgetés Dr. Pfliegler György professzorral
Steiner Zsófia
- 26 A legerősebb titkos fegyverünk
Újbudán tfilinrakással álltak ki a több mint 100 napja elrabolt túsok mellett
Steiner Zsófia
- 28 Hogyan terjed a fény?
Rebecenek találkozója New Yorkban
Liebman Flóra
- 30 Hamvából fakad élet
79 éve szabadult föl a budapesti gettó
Steiner Zsófia

ÉCESZGÉBER

- 31 Lefkovicsék gyászolnak
Juhász Vali

MISPÓHE

- 32 Dupla adár: dupla öröm
Dénes Anna
- 32 Jemeni purim
Dénes Anna

BORÍTÓ

Terjedjen a fény!
Rebecenek találkozója New Yorkban

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

MŰVÉSZETI VEZETŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

6. oldal

Végleg békét lehetett volna kötni

„Az én hibám, hogy Henry Kissinger meggátolta őket a további előretörésben? Ha ő nem avatkozik közbe, bevonultak volna Damaszkuszba!”

12. oldal

Eutanázia: kinek a kezében van a végső döntés?

„Ne ölj!” – idős, beteg embereket, akár haldoklókat sem szabad megölni, akármi-lyen rövid idejük is van már csak ezen a földi világon.”

22. oldal

Ritka betegségek nyomában

„Bizonyos betegségek elterjedtsége változik a földrajzi elhelyezkedés vagy az etnikum szerint is. Így például a Gaucher-kór valóban elsősorban a zsidó népesség betegsége.”

Gázában is kinyomtatták a Tánját

A Chábád saját filozófiájához hűen Gázában sem tétlenkedik. Chábád-központot hoztak létre, mezuzákat szerelnek fel, tfilint raknak a katonáknak, hanukakor menórát is felállítottak. Most pedig a *Tánját* is kinyomtatták.

A *Tánja* a chábád haszidizmus alapkönyve, melyben a mozgalom alapítója, Sneur Zálmán rabbi fektette le filozófiai gondolatait. A Rebbe 1977-ben kérte először, hogy a világ minden országában adják ki a Tánját. A gondolat alapja a Báál Sém Tov tanítása, mely szerint akkor jön el a Messiás, amikor a haszidizmus üzenete a világ minden szegletébe eljut.

Jisráel Jakubov, egy Gázában szolgáló lubavicsi haszid ötlete és szervezése nyomán november végén Khan Yunis is csatlakozott az eddigi kb. 8000 helyszínhez, ahol már kinyomtatták a Tánját. A nyomtatást követően a jelenlévők a könyv 32. fejezetét tanulmányozták közösen. Az esemény során a katonák tfilint raktak és közösen imádkoztak.

Az Izraellel szembeni kettős mérce antiszemitizmus – Budapesten járt Jair Netanjahu

A Mathias Corvinus Collegium és a Tett és Védelem Alapítvány meghívására Budapesten január elején előadást tartó Jair Netanjahu a Neokohonnak adott exkluzív interjújában beszélt Izrael Állam történelmi legitimitációjáról, a kétállami megoldás szüklátókörűségéről és Magyarország és Izrael szoros szövetségéről.

Az izraeli politikai kommentátor és podcaster, Benjamin Netanjahu fia, igyekszik az Izrael ellen folytatott igazságtalan propagandát ellensúlyozni és érvelni a zsidó állam által szükségesnek ítélt lépések mellett. „Amikor a közvélemény olyan dolgokért marasztalja el Izraelt, amelyekért más országokat nem illet kritikával, azt nem lehet másként tekinteni, mint kettős mérce és mint ilyen, antiszemitizmus” – fogalmazott Netanjahu, aki szerint „Izrael az egyetlen ország a világon, amelynek a nemzetközi közösség nem engedi, hogy háborút nyerjen”.

245 ezer holokauszt túlélő van még életben

A Claims Conference január 23-án nyilvánosságra hozott kutatása szerint 2023 augusztusában még 245 000 zsidó holokauszt túlélő élt a világon. Ebbe beleszámítanak a munkatáborokba, koncentrációs táborokba vagy gettókban zártak éppúgy, mint azok, akik menekülni vagy bujkálni kényszerültek. Mind az európai, mind az észak-afrikai túlélőket számba vették. Azonban nincsenek benne az iraki üldözött zsidók, valamint azok az egyház által befogadott gyermekek, akiket később nem adtak vissza a zsidó közösségnek.

A túlélők átlagéletkora 86 év, többségük nő és kétharmaduk a Szovjetunióból vagy más kelet-európai országokból származik. A holokauszt túlélők ma 90 különböző országban élnek, 49%-uk Izraelben. Gideon Taylor, a Claims Conference elnöke elmondta, hogy az összegyűjtött adatok „egyértelműen jelzik, hogy a legtöbb túlélő olyan életszakaszban van, amikor az ellátásra és szolgáltatásokra egyre nagyobb szükségük van.”

Merüljön el a Talmud világában magyarul!

Új weblappal bővült a magyar nyelven elérhető zsidó tudástár. A *talmudinfo.hu* című weblap, melyet egy fiatal rabbi, Hurwitz Menáchem Mendel hozott létre, magyarul írt cikkeket és magyarázatokat kínál a talmudtanulás különböző szintjein járó olvasóknak.

Az oldal magyar nyelven sehol el nem érhető talmudi magyarázatokkal szolgál, és bevezet a talmudtanulás jesivákban megszokott világába és gondolkodásmódjába. Emellett Hurwitz Mendel örömmel várja az olvasók kérdéseit, sőt arra biztatja őket, hogy maguk is vegyenek részt a tartalom írásában.

A fiatal Hurwitz rabbi Magyarországon nőtt fel, ahol szülei lubavicsi küldöttekként dolgoznak. Rabbidiplomáját egy évvel ezelőtt szerezte meg az Egyesült Államokban, jelenleg Budapesten él: tanulmányai folytatása mellett fiatalokat tanít, cikkeket ír és a Teleki téri imaház közösségének életét segíti.

VÉGLEG BÉKÉT lehetett volna kötni!

A lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi nem csak a lubavicsi haszidok rebbéje volt, hanem korának egyik legbefolyásosabb zsidó vezetője, akihez minden nagyjelentőségű kérdésben fordulhattak a zsidók. Bölcs és bátor útmutatásai nemegyszer Izrael Államának életére is nagy hatást gyakoroltak, hiszen számos vezető kérte ki a véleményét fontos államügyekben. Az alábbi visszaemlékezésből egyrészt jól látható, hogy a Rebbe a legkisebb ügyektől a legnagyobbakig mindent figyelemmel kísért és az is kiderül, mi volt a véleménye a jom kipuri háborúról.

„A hetvenes években apám, Nash Kestenbaum volt a Young Israel szervezet országos tanácsának elnöke és munkája során szoros kapcsolatban állt a Lubavicsi Rebbével. Apám számára a gyökereiktől eltávolodott zsidók körében kifejtett oktatási tevékenység kiemelt jelentőséggel bírt, sőt ezt tekintette a Young Israel legfontosabb feladatának. Úgy gondolta, hogy e téren a Chábád kiemelkedő eredményeket ér el, ezért sok támogatást biztosított a számukra. Emlékszem, hogy a Rebbe számos feladattal bízta meg. Gyerek voltam még, ezért a részleteket nem ismerem, de azt tudom, hogy apám többször utazott Albanyba, New York állam székhelyére, hogy a Rebbe nevében járjon el. Miután visszatért, órákon át tárgyalt a Rebbével. Azt is tudom, hogy apám segített támogatást szerezni a Chábád közép- és dél-amerikai tevékenységéhez, illetve a Rebbe kérésére a Young Israel számos egyetemen és főiskolán nyitott kóser menzát.

[...]

1973-ban, jom kipurkor éppen apám vezette az imádkozást a Long Beachen működő Young Israel zsinagógában, amikor félbeszakították a hírrrel, hogy Izraelt támadás érte és azonnal Washingtonba várják. Abbahagyta az imát és beszállt egy rendőrautóba, mely a Long Beach-i kórházba vitte. Az épület tetején már várt rá egy helikopter. Azzal a Kennedy repülőtérre vitték, ahonnan azonnal Washingtonba repült. A Fehér Házban találkozott Nixon elnök kabinetfőnökével, tábornokokkal és egy sor különböző vezető beosztású tisztviselővel. A feladata az volt, hogy még aznap útnak indítson katonai felszerelést és fegyvereket szállító repülőgépeket Izraelbe. Miután teljesítette az akkori izraeli miniszterelnök, Golda Meir kéréseit, értesítette a zsidó vezetőket, köztük a Rebbét is, a kialakult helyzetről. Elmondta, hogy a támadás váratlanul érte Izraelt és a dolgok rosszul állnak a fronton, továbbá kérdéses, hogy a zsidó állam ki tudja-e vívni a győzelmet. Emellett beszámolt az Amerikából útnak indított fegyverszállítmányról is. A Reb-

be biztató szavakkal bátorította apámat: „Ne aggódjon, minden rendben lesz. Egészen Damaszkuszig eljutnak”. Apám erre azt válaszolta, hogy ez nem tűnik valószínűnek, az első napon elesett izraeli katonák nagy számát figyelembe véve. Azt sem tartotta kizártnak, hogy az ellenség elfoglalja Izraelt, olyan súlyosnak látta a helyzetet. „Nem foglalják el Izraelt, mert Izrael fog győzedelmeskedni. Egészen Damaszkuszig eljutnak” – ismételte meg a Rebbe.

Apám végül elfogadta a Rebbe véleményét, ami nagy megnyugvást hozott a számára és csak ámulni tudott azon, hogy az izraeliek egészen Damaszkuszig eljuthatnak. A háborút követően felhívta a Rebbét. „Na, hát mi történt? Csak megálltak néhány kilométerrel Damaszkusz előtt!” – mondta, mire a Rebbe dühösen így felelt: „Talán az én hibám, hogy Henry Kissinger [a Nixon kormány államtitkáraként] közbeavatkozott és megállította őket? Az én hibám, hogy Henry Kissinger meggátolta őket a további előretörésben? Ha ő nem avatkozik közbe, bevonultak volna Damaszkuszba! El tudja képzelni, hogy Damaszkusz elfoglalása milyen ütőkártya lett volna a tárgyalások során? Végleg békét lehetett volna kötni!”⁹⁹

Dovid Kestenbaum

„Elsősorban amerikai vagyok, másodsorban amerikai külügyminiszter ÉS HARMADSORBAN ZSIDÓ”

HARRY KISSINGER ÉLETE

CHANA DEUTSCH *írása*

Nemzetközi elismertségű államférfi, tudós, tehetséges tárgyaló és a hosszan tartó béke, stabilitás, prosperitás és globális rend kidolgozója. Dr. Henry Alfred Kissinger hosszú élete, akadémiai, politikai és diplomáciai karrierje során Amerikától Kínáig több nemzedék életére hatással volt. Zsidó gyökereivel ellentmondásos viszonyban állt és Izrael sem élvezhette feltétlen támogatását.

A nemrégiben, százéves korában elhunyt, Nobel-békedíjas Henry A. Kissinger az Egyesült Államok 56. külügyminisztere és Nixon elnök nemzetbiztonsági tanácsadója volt, neves amerikai tudós, aki a külföldi politika bonyolult útvesztőjében sok esetben egyengette sikeresen hazája útját. Jellegzetes német akcentusa volt, rengeteget írt és rendíthetetlenül hitt a politika béketeremtő erejében. Akadémikus tudása és rendkívül éles elméje aktív nem-

Menekülés Németországból

Henry Alfred Kissinger Heinz Alfred Kissinger néven született 1923-ban a németországi Fürth-ben. Apja, Louis tanár, anyja, Paula háztartásbeli volt. A Kissinger név ükapjától ered, melyet Meyer Löb egy fürdővárostól, a bajorországi Bad Kissingtől kölcsönzött a német zsidók egyenjogúsításakor.

A kis Heinz nem sokáig élvezhette a jogegyenlőséget, mert a nürnbergi törvények nyomán apja elvesztette

niuk Németországot, és a négytagú család (Henry öccsével, Walterrel együtt) – mindössze három hónappal a Kristályéjszaka előtt – 1938-ban elmenekült a sűrűsödő fellegek és az egyre ellenségesebb környezet elől Londonba, majd rövid idő elteltével New Yorkba. Heinz igyekezett minél gyorsabban beilleszkedni új környezetébe. Szorgalmasan tanult, s emellett munkával segítette nehéz anyagi körülmények között élő családját. Új hazája iránt mindig hálával viseltetett, külügyminiszteri leköszönő beszédében például így fogalmazott: „Amikor 1938-ban megérkeztem ide, a George Washington Gimnáziumban egy fogalmazást kellett beadnom arról, hogy mit jelent amerikainak lenni. Azt írtam, hogy ... ez egy olyan ország, ahol az ember emelt fővel mehet végig az utcán.” Míg ő és közvetlen családtagjai túléltek a vészorszakot, rokonaik közül sokaknak nem sikerült elmenekülni-

„Áldottak azok a népek, melyek vezetői képesek úgy a sors szemébe nézni, hogy se nem hunyorognak, se nem próbálnak meg Istent játszani.”

zetbiztonsági munkásságának hét évtizede során a második világháború utáni korszak Amerikájának egyik leginkább meghatározó alakjává tette. Számos egyéb díj és kitüntetés mellett 1973-ban vehette át a Nobel-békedíjat, ugyanabban az évben, amikor a Gallup felmérései alapján az amerikaiak szerint Kissinger volt a világ leginkább csodált személyisége. A hosszan tartó béke, stabilitás, prosperitás és a globális rend felépítőjeként nagy hatással volt emberek millióinak életére az Egyesült Államoktól kezdve Európán át egészen Kínáig.

a munkáját, ő pedig nem felvételizhetett a városi gimnáziumba és egy idő múlva már a focimeccseket sem látogathatta. Mivel időnként mégis beszökött a stadionba, gyakran kapott verést a biztonsági őröktől. Eb-

„Bár való igaz, hogy sosem adhatjuk fel az elveinket, nem fogunk tudni ragaszkodni hozzájuk, ha nem maradunk életben.”

ben az időben már az utcán sem volt biztonságban, mert állandóan tartania kellett a helyi fiataloktól, illetve a Hitlerjugend tagjainak támadásától. A szülők lassan felismerték, hogy minél hamarabb el kell hagy-

niuk és sokan odavesztek a holokausztban.

Visszatérés Németországba

Amikor Kissinger 1943-ban megkapta az amerikai állampolgárságot, be-

sorozták a hadseregbe. Éles elméjének és német nyelvtudásának köszönhetően sok kitérő után Németországban kötött ki, ahol számos feladata közé tartozott a tolmácsolás, a kémelhárításban való aktív részvétel, illetve náci tisztok és a Gestapo tagjainak azonosítása. 1945 áprilisában rész vett a Hannover-Ahlem koncentrációs tábor felszabadításában, majd a háború után egy ideig az amerikai megszállási övezetben maradt, ahol az egykori náci funkcionáriusok eltávolításáért felelt. Katonai szolgálataiért később az amerikai hadsereg bronz csillagjával tüntették ki. 1946-os leszerelése után a Harvard Egyetemen tanult. Azt mondják, ő írta az egyetemen valaha leadott leghosszabb doktori disszertációt.

Fellépés a politika színpadán

Egyetemi munkája során számos kezdeményezést indított útjára, és itt

rom szuperhatalmát. Később azt nyilatkozta, hogy a hármas kapcsolati rendszer „önmagában nyomást jelentett mindhármukra, és nagyon óvatosan manővereztünk, hogy közelebb legyünk mindkét félhez, mint ők voltak egymáshoz”.

Diplomáciával a békéért

Kissingernek jelentős szerepe volt abban is, hogy a hidegháborús helyzetben 1972-ben történelmi enyhülést ért el az Egyesült Államok és a Szovjetunió viszonyában. A vietnámi háború befejezésére tett erőfeszítései elismeréseképpen 1973-ban Nobel-békedíjat kapott. Fontos résztvevője volt az 1973-as jom kipuri háborút követő tárgyalásoknak Egyiptom, illetve Szíria és Izrael között, melyek során Izraelnek számos elfoglalt területet át kellett adnia Kissinger nyomására az Egyiptommal kötendő béke érdekében. Jelen-

rosszállását is kivívta, sikerei önmagukért beszélnek. „Fogadj el mindent önmagaddal kapcsolatban. Mindent. Te önmagad vagy, ez a kezdet és ez a vég – csak semmi bocsánatkérés, semmi megbánás” – vallotta.

Távolságtartás a zsidó ügyektől

Zsidó identitása mindig szerepet játszott az életében, ám elsősorban amerikainak tartotta magát és következetesen az amerikai érdekeket tartotta szem előtt. Mindig kínosan ügyelt arra, hogy ne vádolhassák meg részrehajlással származása miatt. Így fordulhatott elő, hogy a Külügyminisztériumba kerülve az egyik első intézkedése az volt, hogy megvonta a zsidó dolgozók automatikus szabadságolását ros hájánára és jom kipurra. Ide sorolhatjuk azt is, amikor 1985-ben, Ronald Reagan elnök kíséretében részt vett egy koszorúzáson, melyet a németországi Bitburg katonai temetőjében tartottak, ahol a Waffen-SS számos tagja nyugszik, vagy amikor felszólalt a washingtoni holokauszt-múzeum megnyitása ellen, mert úgy gondolta, hogy az amerikai főváros központja túlságosan hivalkodó helyszín egy zsidó intézmény számára.

A szovjet elnyomás alatt szenvedő zsidóság kivándorlásának ügye sem hatotta meg igazán, miközben az amerikai zsidó közvélemény számára ez kiemelten fontos téma volt. Nixon elnöknek egyszer a következőt mondta ezzel kapcsolatban: „A szovjet zsidók kivándorlása nem szerepel az amerikai külpolitika céljai között. Még ha gázkamrákba is küldenék a zsidókat a Szovjetunióban, az sem amerikai ügy lenne, hanem humanitárius ügy”.

„Az az ország, mely erkölcsi tökéletességet követel a külpolitikájában, sosem érheti el sem a tökéletességet, sem a biztonságot.”

alakult ki ars poeticája is. Vallotta, hogy a békét és a stabilitást jól átgondolt diplomáciai tárgyalások útján és a hatalom kiegyensúlyozása által kell elérni. Bár sokan támadták a megközelítését, végül számos nagyszerű eredményt ért el ezzel a módszerrel. A politika arénájába 1960-ban lépett be, először az elnökválasztáson többször – sikertelenül – induló Nelson Rockefeller külpolitikai tanácsadójaként, majd a megválasztott Richard Nixon elnök nemzetbiztonsági tanácsadójaként. Nixon kormányában külügyminiszterként tevékenykedett. E minőségében számos bonyolult nemzetbiztonsági ügyben navigálta biztonsággal az Egyesült Államokat. A nevéhez fűződik a Kínával való nyílt kapcsolatfelvétel és normalizáció, valamint a két nemzet közötti stabil kapcsolat kiépítése. Diplomáciai munkássága során előszeretettel alkalmazta a politikai trianguláció elvét, szinte egyidejűleg tárgyalt például Kínával és a Szovjetunióval, összekötve a kor há-

tős érdemei voltak abban, hogy a jom kipuri háború regionális konfliktusa nem alakult át sokkal nagyobb, globális mértékű háborúvá. Ekkor született meg a „shuttle diplomacy” kifejezés is, ami azokra a rövid kiruccanásokra utal, amelyeket a két fővárosba tett a békekötés tető alá hozása érdekében.

Kissinger kiemelkedő diplomáciai készsége megmutatkozott akkor is, amikor az 1974-es Watergate-botrány következtében Nixon elnöknek le kellett mondania, ő pedig továbbra is erős kézzel tartotta össze a Külügyminisztériumot és képviselte

„Az alternatívák hiánya csodálatosan kitisztítja az elmét.”

az Egyesült Államokat a nemzetközi porondon. Ennek köszönhetően a Nixont követő Gerald Ford kormányában is megtarthatta pozícióját.

Bár módszereit sokszor kritizálták, és önféjű, csakis saját céljaira koncentráló viselkedésével sokak

Amikor Daniel Patrick Moynihan elnöki tanácsadó álláspontját túlzottan Izrael-barátnak érezte, közölte vele, hogy „itt külpolitikát csinálunk, ez nem egy zsinagóga”, majd gúnyosan arról érdeklődött, hogy az ír-katolikus családból származó Moyni-

„Ne legyél ambiciózus. Tedd meg minden évben azt, amit a legfontosabbnak tartasz, és a karriered majd gondot visel önmagára.”

han vajon a zsidóságba való áttérést fontolgatja-e.

Ezen ügyeit sokan nem bocsájtották meg neki az amerikai zsidóság körében. Talán Norman Lamm rabbi, a modern-ortodox szellemiségű Yeshiva University elnöke fogalmazott a legkritikusabban: „Határolódjunk el tőle nyilvánosan. Nem akar népünk, történelmünk, sorsunk, szenvedéseink és örömeinek része lenni. Legyen akkor így. Ne is említsük meg ezt az embert többé és ne hivatkozzunk zsidóságára kiadványainkban és beszédeinkben... Jobban járunk, ha Henry Kissinger felszámolja a még meglévő, törekeny kapcsolatát Jákob házával és Izrael gyermekeivel. Szolgáljuk ki azon egyértelmű kívánságát, hogy elszakadjon közösségünkől”.

Egy életút vége

Kritikus hozzáállása mellett azért megfigyelhető volt az is, hogy fontosnak tartotta egy békében élő, a közel-keleti valóságba beilleszkedő

Izrael megteremtését és ezért nagyra értékelte a Trump elnök segítségével tető alá hozott Ábrahám-egyezmények megkötését a zsidó állam és számos arab ország között. A tavaly

„Ha végül úgyis ki fog derülni, akkor a legjobb most azonnal előhozakodni vele.”

októberi Hamász által elkövetett támadást élesen elítélte, ahogy azt is, amikor a németországi muszlimok csoportjai örömnepet ültek a megszárlás felett. „Súlyos hiba volt ilyen nagy számban beengedni olyan embereket, akik teljes mértékben eltérő kultúrával, vallással és értékrenddel bírnak” – nyilatkozta ezzel kapcsolatban.

Külügyminiszterségét követően tanácsadóként továbbra is aktív ma-

radt a politikai életben. 21 könyvet írt és szellemességének, valamint enciklopédikus tudásának köszönhetően gyakran és szívesen idézték gondolatait. Ezek közé tartozik talán leghíresebb mondása, mely szerint „Ezen a héten nem kerülhet sor semmiféle krízisre. Már tele van a naptáram”. Önbizalomhiánnyal nem küzdött,

ezt bizonyítják az olyan mondások, mint például „Hálás vagyok, hogy befejezték a tapsot. Képtelen vagyok alázatosnak látszani akár csak egy rövid ideig is”.

Dr. Henry Alfred Kissinger, a XX-XXI. század nagy formátumú, sokszor vitatott és megosztó politikusa százéves korában, 2023. november 29-én hunyt el connecticuti otthonában.

„Krizishelyzetben gyakran a legmerészebb út a legbiztonságosabb.”

GOLDA MEIR ÉS HENRY KISSINGER

A jom kipuri háború

CHANA DEUTSCH írása

1973. október hatodikán, jom kipurkor, a zsidó év legszentebb napján Egyiptom és Szíria egyszerre indított támadást a 25 éves Izrael Állam ellen. A heves offenzíva szinte teljesen felkészületlenül érte a mindössze hat évvel korábban, hat nap alatt aratott, csodával felérő győzelemtől túlzottan magabiztossá vált zsidó államot.

A tartalékos katonákat azonnal mozgósították – a katonai teherautók a zsinagógákból szedték össze a szent napon az imádkozó férfiakat és indultak velük a frontra –, ám a túlerőben levő egyiptomi, illetve szír hadseregnek így is sikerült jelentős előnyre szert tennie. Az egyiptomiak a Szuezi-csatornát átszelve állították fel hadállásaikat a keleti parton, a csatorna teljes hosszában, míg a szírek a Golán-fennsíkon átkelve látótávolságba kerültek a Kinerettől (Galileai-tótól).

A figyelmen kívül hagyott jelzések

Az izraeli vezetés annak ellenére nem tett komolyabb lépéseket, hogy számtalan olyan információhoz jutott, mely egy közös egyiptomi-szíriai támadásról szólt. Még a titokban Golda Meirhez látogató Husszein jordán király is ezzel a hírrel érkezett, de ez sem volt elég meggyőző a miniszterelnöknek és a hadsereg tábornokainak. Úgy vélték, hogy a szovjet fegyverekkel alaposan megerősített egyiptomi hadsereg csupán gyakorlatozik a határ közelében. A szírek mozgolódását már valamivel komo-

lyabban vették és erősítést küldtek a Golán-fennsíkra, ami nélkül a háború kimenetele másképp alakult volna. Jom kipur reggelén már annyi baljós jel mutatkozott, hogy a katonai vezetés – a hatnapos háborúhoz hasonlóan – megelőző csapások indítását javasolta, ám ezt Golda Meir visszautasította. Attól tartott ugyanis, hogy az amerikaiak nem biztosítanának katonai támogatást, ha úgy tünne, hogy Izrael kezdte a háborút. Így fordulhatott elő, hogy a Szuezi-csatornán átkelő, százezer egyiptomi katonával mindössze négyszázötven izraeli nézett szembe a védelmi vonal bunkereiben, az 1350 egyiptomi tankkal pedig mintegy száz izraeli páncélos vette fel a harcot. A Golánon valamivel jobb volt a helyzet, ott 180 izraeli tank és háromezer katon fogadta a betörő nyolcszáz szír tankot és huszonnyolcezer katonát. A két támadó ország nem volt egyedül: a modern hadi technológiát és kiképzést a Szovjetunió biztosította, és nem fukarkodott a támogatással Irak, Marokkó, Algéria, Líbia, Tunézia, Szaúd-Arábia, Pakisztán, Kuvait és a különböző palesztin terrorszervezetek sem.

A keleti blokkból az NDK, Kuba és Észak-Korea küldött katonai segítséget. Jordánia és Libanon hivatalosan nem vett részt a háborúban és csak szimbolikus segítséget nyújtott az agresszoroknak, félve egy izraeli válaszcsoporttól. Izrael mögött az Egyesült Államok állt, mely léghídon biztosított fegyver- és lőszerutánpótlást szövetségeseinek.

Változó hadiszerecsse

A heves támadás hatására azonnal országos mozgósítás indult. Az ünnep tulajdonképpen előnyt jelentett, mert jom kipurkor teljesen kiürülnek Izrael útjai, hiszen ezen a napon még a szekuláris zsidók sem ülnek autóba, s így a katonai járművek akadály nélkül haladhattak a front felé.

Mindkét fronton rendkívül pusztító harc folyt, ám az izraeli erők lassanként felülkerekedtek és a gyors, gyakran szinte esztelennek mondható ellentámadás-rohamainak köszönhetően hamarosan elérték a Szuezi-csatorna nyugati partját, mintegy száz kilométerre megközelítve az egyiptomi fővárost, Kairót, Szíria felé pedig a tüzérségi lövegek hatótávolságán belülre kerültek a főváros,

VEZÉRKARI ÉRTEKEZLET AZ ÉSZAKI PARANCSNOKSÁGON

Damaszkusz előtt. A légerő lebombázta a szír hadsereg vezérkarának központi épületét Damaszkuszban, elrettentő üzenetet küldve Asszad elnöknek. Mindeközben, az akár tragikus végkimenetellel is számot vető izraeli vezetés a hivatalosan a mai napig nem létező atomfegyver bevetését fontolgatta, de a hadiszerencse változásával ezt végül elvetették.

Az izraeli fölény kialakulása és a nemzetközi nyomás hatására a tűzszünetet korábban elutasító Egyiptom, majd utána Szíria is beegyezett a fegyvernyugvásba. Az arab országok ismét megalázó vereséget szenvedtek. Az áldozatokról soha nem közöltek adatokat, a történészek 13 és 18 ezer közé teszik az elesett egyiptomi és szír katonák számát. Szövetségeseik közül Irak, Marokkó és Kuba szenvedett több száz fős veszteséget.

Élet a háború után

A gyors és határozott előrehatalás és sikeres ellentámadás ellenére a jom kipuri háború Izrael óriási hibájaként vonult be a történelembe. Leginkább természetesen a hírszerzést hibáztatták, amiért nem figyelmeztettek időben a közelgő veszélyre. Dávid (Dado) Elázár vezérkari főnöknek, valamint a hírszerzés vezetőjének azonnal le kellett mondania. A figyelmeztető jelek és hírek ellenére az országot felkészületlenül érte a támadás, és rendkívül súlyos árat kellett ezért fizetni:

2688 katona esett el a küzdelmekben, a szovjet gyártmányú rakéták számos repülőgépet lőttek ki és a tankok jelentős része is megsemmisült. A tengerészet volt az egyetlen olyan egység, amelyik csak sikereket könyvelhetett el magának: veszteség nélkül biztosította az ország partjait, összesen 34 ellenséges járművet süllyesztett el és az ellenséget jelentős mértékben viszszaeszkendeztetett.

A jom kipuri háborút különféle megegyezések követték Egyiptommal és Szíriával. Utóbbi a mai napig érvényben van, előbbit felváltotta az 1979-es egyiptomi-izraeli békeegyezmény. A háborúnak máig ható következményei lettek mind a régióban, mind pedig a zsidó nép közös történelmi emlékezetében. A háború egyaránt hatással volt az izraeli társadalomra és az ország történelmére.

Azok számára, akik végigélték, a mai napig meghatározó élményt jelent, nemcsak katonai és politikai, hanem személyes érzelmi síkon is.

Hátramaradt águnak

A jom kipuri háborúnak az áldozatok nagy száma miatt jóval inkább, mint Izrael más háborúinak, különleges és szomorú háláchikus (vallásjogi) vonzata is volt. Izrael számos háborúja során nem egyszer kellett szembenézni azzal, hogy bevetés közben eltűntek katonák, hátramaradt feleségük pedig águnak, „lelancolt asszony” lett, aki nem mehetett újra férjhez addig, míg nem találtak megfelelő bizonyítékot arra, hogy férjük valóban odaveszett.

A jom kipuri háború után majdnem ezer asszony maradt águnak, ezért a hadsereg vezérkari főnöke felkérte az egyik országos főrabbit, Ovádjá Jozsefet, hogy segítsen a helyzet megnyugtató rendezésében. A rabbi speciális vallási bíróságot szervezett, melynek tagjait azzal a feladattal bízta meg, hogy az országot beutazva minden elérhető információt gyűjtsenek be a bajtársaktól, és tanulmányozzák a vonatkozó vallási törvényeket, hogy minél több asszonyt felmenthessenek az águnak státusz alól. Egy esetben például egy azonosítatlan holttesten találtak egy gyűrűt, belegravírozott dátummal, ami az egyik asszony esküvője napjának felelt meg. A rabbi úgy határozott, hogy ez elegendő bizonyíték arra, hogy a szóban forgó nő férje volt az elhunyt, és ezzel feloldozta az asszonyt az korlátozás alól. A ha-

AZ ELESETTEKET GYÁSZOLÓ ROKONOK

talmas nehézségek ellenére 1976-ra az összes, jom kipuri háborús águná helyzetét sikerült a háláchának megfelelően tisztázni. A holttestek azonosítását nagyban hátráltatta, hogy az egyiptomiak és különösen a szírek gyakran megkínózták és megcsonkították áldozataikat, de a genfi konvenciók egyéb előírásait sem tartották be, például számtalan fegyvertelen hadifoglyot végeztek ki.

A hátország mozgósítása

A háború a hátország életét is egyik pillanatról a másikra megváltoztatta. A háború első napjaiban a tinédzserek teljesen új helyzetben találták magukat: a katonai szolgálathoz még túl fiatalok voltak, ám ahhoz elég nagyok, hogy felfogják az eseményeket, és képesek legyenek valamilyen mértékben betölteni a hirtelen keletkezett munkaerőhiányt. Üzletek, gyárak, farmok teltek meg az egyik napról a másikra felnőtté vált fiatalokkal: tehenet fejtek, növényeket gondoztak, arattak, üzleteket igazgattak, sőt ők segítettek a kórházakban, a sérültek szállításánál és a halottasházakban is. Sokakban a mai napig fájón élnek az emlékek, vannak, akiknek egész további életét és munkásságát meghatározta a háború, megint mások életük szerelmét találták meg ebben az időszakban.

A Lubavicsi Rebbe és a jom kipuri háború

A spirituális fronton a Rebbe már hónapokkal a háború kitörése előtt azért esdekelt, hogy mindenki tegyen még több jót és keressen isteni védelmet. Néhány héttel jom kipur előtt azt kérte, hogy szervezzenek zsidó gyerekek számára egy hatalmas találkozózt a Siratófalnál, hogy ott együtt imádkozzanak. Senki nem értette, miért ilyen sürgős ez, de követték az utasításait.

Az 1973-ban írt újévi levélben a Rebbe kiemelt figyelemmel fordult az Izraelben élő zsidók felé. A háború nem sokkal a levél elküldése után tört ki. A levélben a Rebbe azt hangsúlyozta, hogy „a minőség legyőzi a mennyiséget”, vagyis a zsidó vallásgyakorlat és tanulás mindennél fon-

tosabb és végül győzelemhez vezet, még az olyan hatalmas számbeli fölényrel rendelkező ellenség esetén is, mint az Izraelre törő arab seregek.

Az áldott emlékü Rebbe leveleiből kitűnik, hogy őt is mélyen megérintette a háború. A zsidóság egyik fontos, szövegeinkben rendszeresen felmerülő alapelve, hogy a nemzet sikere nem csupán katonai erejétől vagy anyagi jólététől függ, hanem nagy szerepet játszik benne a nép erkölcsi és spirituális állapota is. Ez az elv tükröződik a Rebbe leveleiben: a hit, az erkölcs és a spiritualitás kiemelt szerepe a nép egészének sike-

ször is, hogy a katonai kiképzés során az újoncok megtanulják, hogy kérdés nélkül fogadják el a küldetést – ez arra hasonlít, ahogyan a zsidó nép elfogadta az Isten által felajánlott Tórárt: „náásze venismá” – megteesszük és meghallgatjuk. Másodszor is, hogy az egyes katonák küldetése hatással van az egészre. „Ezért aztán a katona teljesíti a küldetését anélkül, hogy megkérdőjelezné, hogy maga a küldetés vagy annak részei fontosak-e. Csakis a Legfőbb Parancsnok ismeri minden egyes részlet fontosságát” – írta.

A jom kipuri háború után a Rebbe többször beszélt azokról a cso-

KATONÁK A JOM KIPURI HÁBORÚBAN (1973. OKTÓBER 11.)

rei szempontjából. A Rebbe eltökélten szerette és támogatta a zsidó nép minden egyes tagját, vallásosságtól, háttértől, életmódtól függetlenül. Megingathatatlanul támogatta a zsidó egységet és hitt az egyes emberben rejlő potenciálban és spirituális erőben. A katonákat „cádikoknak”, igaz embereknek nevezte, aláhúzva ezzel bátorságukat és az áldozatot, amit a zsidó nép érdekében hoztak. Ez a tisztelet túlmutat a harctéren, mivel a katonák tetteinek erkölcsi és spirituális dimenzióit is tartalmazza. A Rebbe szerint sokféleképpen lehet az ember hős és igaz ember – ezeket a kvalitásokat nem kizárólag a vallásosság mértéke határozza meg.

Levelezésében a Rebbe gyakran kiemelte a katonai szolgálat két, egymással összefonódó tanulságát: elő-

dákról és az isteni gondviselés megnyilvánulásairól, melyeknek tanúi lehetnek mindazok, akik átérték a háborút. Fontos volt számára, hogy a tragikus veszteségek mellett ezeket is kiemelje, hogy ezzel is kimutassa megingathatatlan hitét és azt a vágyát, hogy reményt és kitartást ültessen el a zsidók szívébe. A Rebbe jom kipur után először tiszre 13-án szólt a házsidokhoz, mindössze három nappal a háború kezdetét követően, és nem másról beszélt, mint az öröm fokozásáról. Úgy vélte, hogy a háborúban mindent meg kell tenni a győzelemért és nem lehet remegő szívvel vagy alacsony morállal háborúba vonulni. Könnyekkel nem lehet háborút nyerni. Erősnek, bátornak és pozitívnak kell lenni. Az embernek hinnie kell, hogy Isten ott van vele.

EUTANÁZIA: kinek a kezében van a végső döntés?

OBERLANDER BÁRUCH *írása*

Az utóbbi hónapok egyik sokat tárgyalt témája a közbeszédben az eutanázia kérdése: joga van-e a gyógyíthatatlan betegnek meghatározni a halála idejét, joga vagy kötelessége-e a környezetének és az orvosainak a beteg kívánságának megfelelően a halált akármilyen módon elősegíteni vagy a kezelés megszüntetésével siettetni? A témát dr. Karsai Dániel ügyvéd, alkotmányjogász vetette fel.

Dr. Karsai Dániel (szül. 1977), 44 éves korában észlelt magán bizonyos tüneteket, amelyekkel orvoshoz fordult. Végül egy évvel később, 2022 augusztusában jutottak el a diagnózishoz: az addig aktívan sportoló jogász súlyos, gyógyíthatatlan betegségben, amiotrófiás laterálszklerózisban (ALS) szenved (*lásd keretes írásunkat*). Karsai úgy véli: a magyarországi törvények, melyek az életvégi döntések meghozatalát szabályozzák, alapvető emberi jogokat sértenek, ezért több fórumon is fellépett ellenünk: keresetet nyújtott be a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságához, beadvánnyal fordult a köztársasági elnökhöz és a Kúriához is. „Ez az ügy az én életemet nagyon személyesen érinti... Életem legnagyobb ügye, szakmai szempontból is” – nyilatkozta a kérdésről az ügyvéd. (Cikkünk megírásakor ezek az ügyek még folyamatban voltak.)

ALS betegek, akik aktívak maradtak a betegségük ellenére

Az ALS, amelyben a témát felvető jogász is szenved, borzalmas betegség, amely a végére teljesen kiszolgáltatottá és mozgásképtelenné teszi az elméjében ép beteget.

A betegség nagyjából 100 ezer emberből ötöt érint, tehát meglehetősen ritka, ám több közismert ember is van, aki ebben a kórban szenved(ett). A legismertebb ALS beteg valószínűleg Stephen Hawking (1942–2018), ám Jozsef Jichák Schnnerson rabbi (1880–1950), a hatodik lubavicsi rebbe is ebben a betegségben szenvedett. Bár 12–13 éven keresztül fokozatosan romlott az állapota, végül a teljes bénulás beállta előtt elhunyt.

Hadd említsek azonban két ma is élő, különleges rabbit, akik ALS betegek.

Mose Taub rabbi 1938-ban született Érmihályfalvában, Erdélyben, jelenleg New Yorkban él. A Kálever rebbeként ismert, mivel Taub Ájziknak (1751–1821), a híres nagykalói csodarabbinak, a *Szól a kakas már...* dal szerzőjének a leszármazottja. Sokan emlékezhetnek rá itt Budapesten is, mivel a 2000-es évek elején többször is járt Magyarországon. Első látogatásakor az akkor éppen üresen álló lakásunkban lakott (mi akkor az egész családdal az Egyesült Államokban tartózkodtunk, ahol Mendel fiam életmen-

tő kezeléseken esett át), és itt fogadta a hozzá fordulókat: Taub rabbi ugyanis szívén viseli a nem-vallásos zsidók sorsát. Amíg egészsége engedte, sokat utazott a világban, hogy találkozhasson és elbeszélgessen velük és közelebb hozza őket a zsidósághoz. Sajnos 2014-ben megjelentek nála az ALS tünetei, és mostanra már csak a szemével irányított számítógép segítségével (ez az *Eyegaze Edge*, ami *eye tracking*, vagyis szemkövető technológiával működik) tud kommunikálni¹ Ezzel a módszerrel azonban továbbra is tudja tanítani az embereket: hétről hétre új, héber nyelvű írást jelentet meg a hetiszakasról, többek között a fiatalkorában hallott, ám sokszor még sehol nem publikált haszid történeteket és tanításokat szöve bele a többoldalas füzetek anyagába².

Hozzá hasonló helyzetben van a népszerű kaliforniai Chábád küldött, Yitzi Hurwitz rabbi (szül. 1972) is, aki angolul jelentet meg hetiszakas-magyarázatokot és inspiráló üzeneteket, amelyeket hasonló módon a szemével gépel. Pár évvel ezelőtt az éves sliách kongresszuson hallhattam a fiát, aki édesapjának az erre az alkalomra írt üzenetét olvasta fel a több ezer lubavicsi küldött előtt. Lelkesítő köszöntése mindenki szívét mélyen megérintette³. (Természetesen felmerül a kérdés, hogy szabad-e az ilyen készülékeket sábeszkor használni. Ha elfogadjuk, hogy a szemmel irányított készülékek használatát csak rabbini-kus előírások tiltják, akkor valószínűleg használhatóak szombaton és ünnepnapon is, hiszen ezek a betegek nagyon függnek ezektől az eszközöktől⁴.)

Élet vagy halál – a beteg kezében?

Láttunk tehát két megközelítést: egyet arról, hogy a beteg szeretné megkapni a jogot az életvégi döntések meghozatalára és egy másikat, amiben a testi szenvedések ellenére a technika csodálatos segítségével mentálisan aktívak maradnak a betegek.

Melyik megközelítésről mi a véleménye a zsidóságnak, mi az útmutatása: adjuk-e meg az embernek a lehetőséget, hogy eldöntse, mikor szeretne meghalni, mert nem szeretne már szenvedni, vagy tegyen meg mindent, hogy addig, amíg Isten életet ad neki, legyen jelen a családjá-

számára, szeretet adva és kapva a lehetőségek határáig, és akár még a közösséget is szolgálva úgy, ahogyan képes rá?

Egykor, ha az orvosok nem tudták meggyógyítani a beteget, az rövid időn belül meghalt, nem volt mód életben tartani. Ma már sokszor meg tudják hosszabbítani a halálos beteg életét, akár évekkal is, így az eutanázia kérdése bizonyos szempontból modern kori probléma, aminek kapcsán két háláchikus kérdés merül fel: meg kell-e hosszabbítani az életet, és van-e olyan eset, amikor – hogy felesleges szenvedéstől kíméljük meg – lerövidíthetjük azt?⁵

Ma a világon csak néhány országban engedélyezett az aktív eutanázia. Magyarországon az eutanázia aktív formája tilos, míg a jogszabályok által passzívnak nevezett módszerek bizonyos szigorú feltételek mellett megengedettek. Keringenek azonban mendemondák arról, hogy radar alatt sajnos folyik ennél tágabb értelemben vett eutanázia is a magyar kórházakban.

A gyilkosság tilalma, az élet védelmének kötelezettsége

Mind jól ismerjük a Tízparancsolat előírását⁶: „Ne ölj!” Arról láthatóan nincs szó, hogy ez a tilalom csak az egészséges, fiatal emberekre vonatkozna: idős, beteg embereket, akár haldoklókat sem szabad megölni, akármilyen rövid ideje is van már csak ezen a földi világon⁷.

A „Ne ölj!” tilalmához szorosan hozzátartozik az élet védelmének egy további parancsa: az életmentés felülír majdnem minden bibliai parancsolatot⁸, ezért például sábeszkor is kötelező az életmentés, még akkor is, ha meg kell szegni a szombatot hozzá⁹. Ez az előírás akkor is érvényes, ha csak pár perccel tudjuk meghosszabbítani az illető életét¹⁰. Erre a Talmud¹¹ az összeomlott házban a romok alá szorult ember példáját hozza fel – még akkor is meg kell mentenünk, ha tudni lehet, hogy rövid időn belül belehal a sérüléseibe.

Az orvos és a társadalom kötelezettsége a betegért mindent megtenni. Sokan, világi szempontból vizsgálva a kérdést, egyenesen a Hipokrateszi eskü megszegésének tekintik az eutanáziát¹². A zsidóságban azonban az élet védelme szinte mindenfelül áll, mindenféle eskütől függetlenül, így még a rövid és beteg életet is életnek tartja, ami védelmet érdemel.

A zsidóság szerint az ember élete olyan szent, hogy nem lehet minősíteni vagy rangsorolni. Minden élet értékes, nem lehet azt mondani, hogy a kellemes, boldog, gazdag, egészséges, csinos emberek élete értékesebb és méltóbb a megmentésre. Ha ugyanis elkezdjük rangsorolni az életet, hogy melyik érdemli meg inkább a megmentést, ingoványos talajra tévedünk... Jó példája ennek a náci Németország fajelmélete. Ők úgy kezdték, hogy gazdasági és költségvetési források felszabadítása érdekében az öregeket és a betegeket eutanáziára ítélték (Aktion T4 néven) – és rövid idő alatt egészen odáig jutottak, hogy többek közt hatmillió zsidót, fiataalt, öreget, szépet, csúnyát, egészségest és beteget küldtek a halálba. Többek szerint halálgýaraik módszereit az Aktion T4 tapasztalataira alapozták, továbbfejlesztve azokat¹³.

Aktív eutanázia a beteg környezete részéről

Általános alapelv tehát, hogy semmilyen körülmények között nem szabad embert ölni. A háláchá egy haldokló megölését is gyilkosságnak tekinti. Ebből következik, hogy a kegyes halál a zsidó jog és etika szerint nem létezik, gyilkosságnak számít, aminek alapja a bibliai versben található¹⁴: „számon kérem minden embertől a testvérenek, az embernek lelkét” (A testvér szó a Tórában nem feltétlenül vérségi kapcsolatot, hanem szoros barátságot is jelent. Meglepő, hogy a gyilkos is a testvér titulust viseli. De az eutanázia esetében érthető is ez a kifejezés¹⁵, hiszen a szeretett személy haláláról kell dönten.)

Ebből következik, hogy az aktív eutanázia soha, semmilyen körülmények között nem megengedett¹⁶. A beteg akaratától vagy tiltakozásától függetlenül gyilkosságnak számít elvenni valakinek az életét. Sem a közvetlen,

Az amiotrófiás laterálszklerózis (ALS), a Lou Gehrig-betegség

A mozgató idegsejtek (*motoneuronok*) betegségeként ismert rendellenességek csoportjába tartozik. Az agyban, az agytörzsben és a gerincvelőben található, az idegrendszer és a test akaratlagos izmai közötti kommunikációért felelős idegsejtek fokozatosan súlyosbodó (*progresszív*) elfajulása (*degenerációja*) és végül pusztulása jellemzi. Rendes esetben az agyban található mozgató idegsejtek (*felső motoneuronok*) küldenek jeleket a gerincvelői mozgató idegsejtekhez (*alsó motoneuronok*), majd a különböző izmokhoz. ALS esetén a felső és az alsó motoneuronok is érintettek, így a jelek továbbítása megszakad, és az izmok fokozatosan gyengülnek és elsorvadnak. Ennek eredményeként elvész az akaratlagos mozgás elindításának és irányításának képessége. Az ALS végül légzési elégtelenséghez vezet, mivel a betegek nem képesek a mellkasi izmok és a rekeszizom irányítására. *forrás: Rirosz*

sem a közvetett formája¹⁷, vagyis nem szabad az orvosnak vagy másnak közvetlenül előidéznie a beteg halálát vagy olyan körülményeket teremteni, amelyben ő maga vethet véget az életének.

Az egyetlen „kiskapu” egyes vélemények szerint, hogy szabad Istenhez imádkozni: vessen véget az illető szenvedéseinek a halállal¹⁸. Imával senkit nem lehet megölni, ezzel Isten kezébe helyezzük a döntést.

Aktív eutanázia a beteg részéről

Sok esetben az eutanáziát maga a beteg hajtja végre. Azonban mivel a zsidóság tiltja az öngyilkosságot is, és ugyanúgy gyilkosságnak számítja¹⁹, mint más életének elvételét, így a beteg által elkövetett aktív eutanázia sem megengedett. Még akkor is érvényes az öngyilkosság tilalma, ha a beteg nagyon sokat szenved. Ahogy az *Atyák bölcs tanításai*ban meg írva van²⁰: „akaratod ellenére fogsz meghalni” (lásd erről következő írásunkat).

Passzív eutanázia

Felmerül a kérdés, hogy noha sem a betegnek, sem az őt ellátóknak nem szabad meggyorsítania a halál folyamatát

a háláchá szerint, mindent meg kell-e tenni az élet meghosszabbításáért, vagy lehet-e hagyni, hogy a természetes rendje szerint elérje a beteget a halál. Ez a mai eszközök és gyógyszerek mellett nagyon fontos kérdés, hiszen önálló életre már képtelen betegeket is életben tudunk akár évekig is tartani.

A kérdéstről megoszlik a zsidó döntéshozók véleménye.

Eliezer Jehudá Waldenberg (1915–2006), a jeruzsálemi Sááre Cedek kórház rabbijának az a véleménye²¹, hogy ha egy rövid életért is meg kell szegni még a szombatot is, akkor biztosan nem lehet állni és passzívan nézni, ahogy valaki meghal, annak ellenére, hogy meg tudnánk hosszabbítani az életét.

Am más rabbik²² megengednek egy bizonyos szintű passzív eutanáziát abban az esetben, ha az élet szentségével szemben ott áll 1. egy pokoli kínokkal teli, 2. gyógyíthatatlan állapotú, 3. rövid élet. Amennyiben ez a három kritérium megvan, akkor ezt nem kötelező az embernek elviselnie. Ilyen esetben az embernek joga van kérni, hogy ne hosszabbítsák meg az életét, de csak akkor, ha képes erről nyilatkozni. Ha ezt nem tudja megtenni, akkor továbbra is mindent meg kell tenni az életben tartásáért.

Aktív és passzív eutanázia a zsidó jog szerint

A zsidó jogban az aktív és a passzív eutanázia definíciója nem egyezik teljesen az orvosi etika megfogalmazásával.

Az aktív eutanázia minden olyan cselekedet, amely az életet lerövidíti és sürgeti a halált. Ide tartozik a közvetlen és közvetett szándékolt eutanázia. Ebbe beletartozik a méreginjekció beadása éppúgy, mint az, ha a beteg kezébe adják a mérget, hogy maga vegye be. A zsidó jog szerint még a lélegeztetőgép lekapcsolása is ebbe a kategóriába tartozik, mert az egy olyan cselekedet, amely közvetlenül előidézi a halál gyorsabb bekövetkeztét²³.

Passzív eutanáziának azt tekintjük, ha nem harcolunk a betegség ellen, nem avatkozunk be annak lefolyásába, pl. nem adunk olyan gyógyszereket, amelyeknek az egyedüli célja az élet meghosszabbítása, ha a beteg már nem menthető²⁴.

Ugyanakkor nem lehet olyan alapszükségleteket megvonni a betegről, mint az oxigén, az étel vagy a folyadék. Ezeket mindig aktívan biztosítani kell, még a beteg akaratára ellenére is²⁵. Azonban, ha a beteg nem tud önállóan lélegezni, és nyilatkozott róla, hogy ne hosszabbítsák meg az életét, akkor nem kell lélegeztetőgépre kapcsolni és nem kell újraéleszteni sem²⁶.

Az elviselhetetlen fájdalom mérséklése érdekében szabad pl. morfiumot adni a betegnek, szakavatott orvos által adagolva, fájdalomcsillapítóként, még akkor is, ha ez hosszú távon, lassan hozzájárulhat a halálhoz²⁷. Azonban nem kell életmentő gyógyszereket beadni,

Mit ér a szenvedéssel teli élet?

Azt, hogy mi értelmé vagy oka van a szenvedésnek, emberi ésszel nem tudjuk felfogni. Lehet, hogy talán a lélek tisztul meg általa, hogy aztán a túlvilágon, a Gán Édenben rögtön a legnagyobb szentséget tudja élvezni. De lehet, hogy más az oka, amit csak az Örökkévaló ismer.

Mit nyerhetünk akkor az élet fenntartásával ilyen nehéz körülmények között? Az ember még rövid idő alatt, akár nagy fájdalmak között is sokat meg tud tenni. Élete utolsó pillanatáig tehet jót, hasznára lehet másoknak, hozhat jó döntéseket. Például megtehet egy micvát, amivel isteni fényt hoz a világba, útmutatást, tanácsot adhat másoknak. Emellett lehetősége lesz helyrehozni korábbi hibáit, *tsuvat* csinálhat. Rendezheti kapcsolatait az emberekkel, barátokkal, családtagokkal. Kibékülhet valakivel, akivel korábban összeveszett, és így tiszta szívvel hagyhatja itt a világot, amikor majd eljön annak az ideje, és ezzel leveheti az itt maradók válláról a harag terhét.

Talán az a gondolat áll mögötte, hogy a zsidóság szerint a szenvedéssel teli élet még mindig értékesebb, mint a halál, ahogy ezt Dávid király a *Hálél* imában is írja²⁸: „Keményen megfenyített az Örökkévaló [szó szerint: sok szenvedéssel sújtott engem az Örökkévalótól], de nem engedte, hogy meghaljak”.

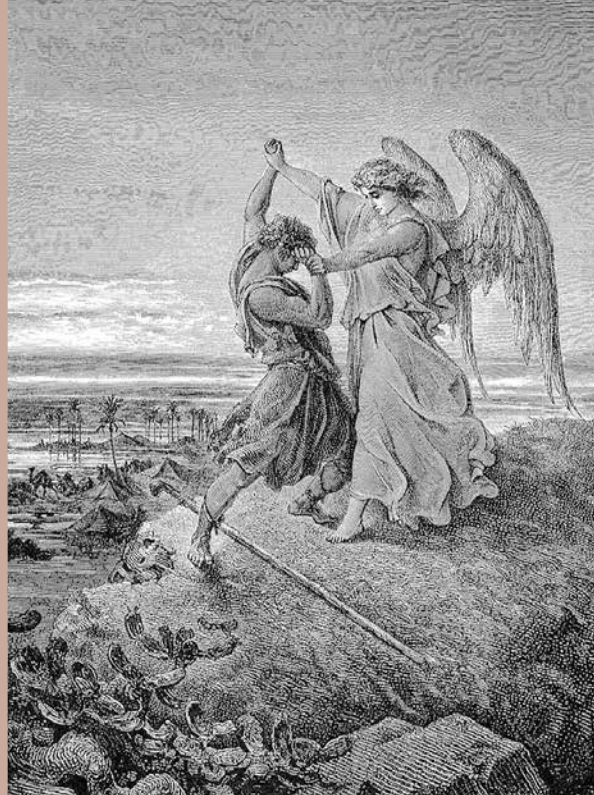

Szeretteim példái: megéri-e a szenvedéssel teli élet?

Szemem előtt lebeg makói születésű anyai nagymamám, *Rubinsein Brácha Berta* (1902–1983) példája, aki mellett sok éjszakát töltöttem 17 éves koromban, amikor a halálos ágyán feküdt lélegeztető gépen. Teljesen tiszta volt a tudata és bár a torkában lévő csövektől beszélni már nem tudott, örömmel hallgatta, amit én meséltem, reagált a szavaimra. Élvezte, ha meglátogatták a családtagjai, mosolygott rájuk sokat. A legnagyobb örömet az jelentette neki, amikor nagybátyám a fülébe súgta, hogy az unokájának, akit ő nevelt a szülei válása után, hamarosan eljegyzése lesz. Bár a nagy vágya, hogy ott legyen az esküvőn, nem teljesült, de legalább a hírt megtudhatta és osztozhatott a fiatalok örömeiben. Az utolsó pillanatig benne volt az élni akarás és értékelte az életet.

Édesapámmal, a paksi születésű *Oberlander Mordecháj Áronnal* (1928–2010) 2007 táján beszélgettem el erről a témáról. Rövid látogatásra érkeztem New Yorkba, és ő megkért, hogy kísérem el egy irodába, ahol dolga volt és várjam meg az autóban, hogy ne kelljen parkolnia. Amikor lejött, szokásával ellentétben nem indította el azonnal az autót, hanem egy darabig csak ült, majd elmesélte, hogy kiújult a rákja és el kell döntenie, vállal-e újabb kezeléseket vagy sem. Az orvosa megmondta neki, hogy meggyógyítani nem lehet, csak meghosszabbíthatják az életét. Édesapám azonban azt mondta nekem, hogy ő már mindent elért az életben, amit elérhetett, szép családja van, a gyerekei és az unokái a zsidó vallás útján járnak. Mindent megkapott, amire vágyott, és nincs már miért meghosszabbítani az életét szenvedéssel. Utolsó éveiben gyakran fordult hozzám, a legfiatalabb gyerekéhez mint rabbijához és ekkor is megkérdezte erről a véleményemet. Számomra nagyon megrendítő volt ez a beszélgetés – hiába tanítottam már erről évek óta az egyetemen, más érzés a saját szülőjével beszélni erről az embernek. Mély levegőt vettem és azt mondtam neki, apukám, a holokausztban a legnehezebb helyzetekben nem adtad fel a reményt, most pedig feladod? Mi az, hogy nincs értelme az életnek? Egy vallásos zsidónak, amíg tud tfilint rakni, imádkozni, Smát mondani, addig érdemes élnie. Édesapám rövid gondolkodás után igazat adott nekem, elfogadta a kezeléseket és még több mint két évet élt a családja örömeire.

Érdekes módon hasonló kérdést tett fel egy bécsi professzor súlyosan beteg *Mendel* fiamnak is (1991–2012), aki

PAUL GUSTAVE DORÉ:
JÁKOB TUSAKODÁSA AZ ANGYALLAL

vel nagyon szoros volt a kapcsolata. Azt kérdezte, megéri mindez a sok szenvedés? Mire Mendel, aki akkoriban 20 éves volt, és már egy évtizednyi kezelés állt mögötte, azt felelte: „Persze, hogy megéri. Tudok Tórárt tanulni és imádkozni!”

Összefoglalás

Nagyon nehéz a betegnek az élete végéhez közeledve elviselni a szenvedést, ahogy rendkívül fájdalmas a rokonoknak is látni szerettüket egy olyan helyzetben, amin nem tudnak segíteni. Sokszor csak az Örökkévalóba vetett hitünk tud segítséget nyújtani ezekben a nehéz pillanatokban.

Minden döntés meghozatalánál fontos, hogy a beteg valós kívánságát, helyzetét és döntéseit vegyék figyelembe, ne a család igényeit tartsák szem előtt. A zsidóság az életet az utolsó pillanatig értékesnek és védendőnek tekint. Ennek értelmében az aktív eutanáziát vagy az öngyilkosságot nem tartja követendő útnak.

A passzív eutanázia kapcsán az általánosan elfogadott nézet, hogy a beteg kérésére megengedhető abban az esetben, ha teljesül a három feltétel: 1. egy pokoli kínokkal teli, 2. gyógyíthatatlan állapotú, 3. rövid élet. Azonban a gyakorlatban vallásos, hívő zsidók körében a végletekig igyekeznek elhalasztani egy ilyen döntést.

¹ Lásd erről itt: <https://alsnewstoday.com/news/eye-tracking-device-gives-voice-to-als-ice-bucket-challenge-co-founder-pat-quinn/>; ² Lásd még itt: <https://www.ami-magazine.org/2021/10/06/sacrificing-body-and-soul/>; <https://archive.jdn.co.il/breakingnews/771176/>; ³ Lásd még itt: <https://www.sivanrahavmeir.com/shiur/the-weekly-shiur-toledon-5780/>; <https://aish.com/rabbi-yitzi-hurwitz-is-lighting-up-the-world/>; ⁴ Lásd itt: <https://fleetwoodsynagogue.org/action-and-inaction-the-fundamentals-of-maaseh-in-halacha-and-medical-devices/> és korábbi írásom: *A rabbi válasza* 4. kötet 30. fejezet. Lásd még itt: <https://jewishjournal.com/commentary/opinion/184116/>, ahol azt írják: „Nem használja a csodálatos digitális készülékét sabbatkor, de találtak számára szombat-barát eszközt – bár jóval lassabban –, hogy segítsen neki kommunikálni.”; ⁵ A témáról már írtam egy rövid összefoglalót (*Zsidó jog és etika* 1. kötet 103–104. oldal, lásd még *Népszabadság*, 1996. február 24., *Hétvége*, 18–19. oldal), itt következik egy részletesebb és átfogóbb írás, amelyben azonban szintén csak a főbb témákat érintettem. Lásd J. David Bleich: *Judaism and Healing* 134–145. oldal; *Journal of Halacha and Contemporary Society* 22. szám 62–86. oldal, 24. szám 121–152. oldal; Avraham Steinberg: *Encyclopedia of Jewish Medical Ethics* (héber, Jeruzsálem, 2006) 5. kötet 92–446. oldal; ⁶ *Mózes* 20:13.; ⁷ *Mózes* 5:17.; ⁸ Maimonidész, *A gyilkosság és az élet védelmének szabályai* 2:7.; ⁹ *Maimonidész, A szombat szabályai* 2:1.; ¹⁰ *Uo.*; *Sulchán áruach, Orách chájim* 328:2., 329:1.; ¹¹ *Uo.* 4.; ¹² *Jomá* 85a.; ¹³ Lásd még Immanuel Jakobovits: *Jewish Medical Ethics* (héber) 153. oldal; ¹⁴ *Encyclopedia* uo. 181–182. oldal; ¹⁵ *1Mózes* 9:5.; ¹⁶ *Háktáv vohákábálá* uo.; ¹⁷ *SÁ, Jore déá* 339:1. RÓMÁ.; ¹⁸ *Maimonidész, A gyilkosság szabályai* 2:2.; ¹⁹ Lásd *1Királyok* 19:4.; *Joná* 4:3.; *Ktubot* 104a.; *Bává möciá* 84a. végén; *Encyclopedia* uo. 122–123., 164–165. oldal; ²⁰ *Bává kámá* 91b., *1Mózes* 9:5. alapján; ²¹ *Cic Eliezer* responsum 5. kötet *Rámát Ráchél* 28. fejezet; *Encyclopedia* uo. 141. oldal; ²² Lásd *Encyclopedia* uo. 142–144. oldal; ²³ *Igor Mose* responsum JD 3. kötet 132. fejezet; *Encyclopedia* uo. 148–149. oldal; ²⁴ *Encyclopedia* uo. 145–147. oldal; ²⁵ *Uo.*; ²⁶ *Uo.* 148. oldal; ²⁷ *Cic Eliezer* responsum 13. kötet 87. fejezet; *Encyclopedia* uo. 161–162. oldal; ²⁸ *Zsoltárok* 118:18.

Ne adjuk fel a reményt: mit mond a zsidóság AZ ÖNGYILKOSSÁGRÓL?

OBERLANDER BÁRUCH *írása*

Mit mond az öngyilkosságról a bibliai morál és a zsidó bölcsélet?

Sok ember kerül az élete során olyan helyzetbe, amit teljesen reménytelennek lát és úgy érzi, nincs tovább értelme a létezésének, mert nem tudja elképzelni, hogy jobb napok várnak rá. Ebben a kilátástalan helyzetben az egyetlen kiútnak az tűnhet számukra, ha véget vetnek az életüknek. Magyarországon 2018-ban 1656-an követtek el öngyilkosságot Ezzel világvátlakban a 35. helyen állunk a felmérések szerint. Az öngyilkosság indikátora lehet komoly trauma, de akár a külső szemlélő számára egész kicsinek tűnő dolog is. Vezethet öngyilkossághoz egy súlyos betegség, egy rosszul végződő szerelmi kapcsolat vagy egzisztenciális válság is. Amellett, hogy támogatnunk kell a krízisben levőket, fontos, hogy szem előtt tartsuk a zsidó jog és etika morális útmutatását is, és világossá tegyük az öngyilkossággal kapcsolatos vallási véleményét.

Gyilkosság-e az öngyilkosság?

A zsidóság tiltja az öngyilkosságot: ugyanolyan súlyos bűnnek tekinti, mint egy másik ember meggyilkolását, vagyis nem tesz különbséget, hogy az ember a saját életét oltja-e ki vagy egy embertársáét.

Úgy vélem, az emberek általában azért elnézőbbek és elfogadóbbak az öngyilkosság esetében, mint egy gyilkosnál, mert a modern etika szerint csak olyan dolgot nem lehet megtenni, amibe a másik fél nem egyezett bele. Azért helytelenítik a lopást, mert az illető nem egyezett bele, hogy átadja a tárgyát, azért elfogadhatatlan az erőszak, mert a másik fél nem egyezett bele a szexuális kapcsolatba, és azért tilos a gyilkosság, mert a másik nem egyezett bele a megölésébe. Azonban eszerint a logika szerint a nagykorú ember szuverén joga ezek bármelyikébe beleegyezni, és etikai kifogást nem igazán lehet emelnie, ha a fentiek bármelyike megtörténik vele. Ebből következik, hogy ha valaki öngyilkos lesz, akkor kvázi a saját beleegyezésével végez önmagával, így nem igazán lehet elítélni, legfeljebb sajnálni.

A zsidó etikának azonban más az alapja. A „szeresd felebarátodat”² és a „ne tégy felebarátodnak olyat, amit nem kívánsz magadnak”³ elvén felül léteznek olyan cselekedetek, amelyeket önmagukban tilosnak tekint a zsidó jog, függetlenül attól, hogy az adott ember beleegyezett-e vagy sem.

Az élet szentsége egyike azoknak a sarokköveknek, amelyeket mindenáron védeni kell: az életünkről önként sem lehet lemondani. Egy példa erre az a há-láchá⁴, amely szerint ha valaki megengedi a másikkal, hogy megkínozza őt, akkor annak ellenére, hogy hozzájárult ehhez, mégis követelhet kártérítést, mert ilyet beleegyezéstől függetlenül nem lehet megtenni. Az életről semmi-

lyen körülmények között nem lehet lemondani, és egy gyilkosság súlyát nem lehet azzal enyhíteni, hogy az áldozat saját akaratából történik. Az élet egy abszolút érték és az értékes-ségét semmi nem csökkentheti. Az, hogy mennyire fontos az élet védelme, látszik abból az előírásból, hogy életmentés céljából bármelyik bibliai parancs áthágható⁵ (három tilalom kivétel ez alól, ezeket még az életünk árán sem szabad megszegni. Ezek a bálványimádás, gyilkosság és tiltott nemi kapcsolatok⁶).

Önös érdekek az öngyilkosság mögött?

Spira Lázárhoz (1871–1937), a munkácsi csodarabbihoz egyszer egy hányattatott sorsú zsidó látogatott el, hogy a tanácsát kérje. Elpanaszolta, hogy nem bírja tovább szenvedéseit: „Komolyan megfontoltam, hogy véget vetek az életemnek és akkor vége lesz a problémáknak!” – mondta. Erre a rebbe azt válaszolta: „Ki mondta, hogy véget érnek a problémák, ha véget vetsz az életednek? A problémák csak akkor fognak kezdődni, az égi bíróság előtt!” Az, aki hisz a halál utáni életben, tudja, hogy valójában nem áll rendelkezésére az a lehetőség, hogy véget vessen a problémáinak egy öngyilkossággal, hiszen az élet tovább folytatódik a halál után és a gondjait csak súlyosbítja ezzel a bűnnel.

Valójában ez nem hit kérdése, hiszen az embernek fgyeembe kell vennie azt is, milyen nagy szenvedést okozni a halálával a házastársának, a gyerekeinek, szüleinek, testvéreinek, barátainak vagy más szeretteinek. Sokszor az az önző hozzáállás áll az öngyilkosság mögött, hogy az a lényeg, hogy az ember önmaga ne szenvedjen tovább és nem foglalkozik vele, milyen nagy terhet ró ezzel a környezetére. Pont ellenkezőleg: a családja és a szerettei erejével kell megpróbálnia szembenézni a problémáival és megoldást találni a gondokra.

Az isteni kegyelem határtalan

Az embernek el kell fogadnia, amit az Örökkévaló számára kiosztott és meg kell látnia a jót az életében. A legkilátástalanabb helyzet is meg tud fordulni, ahogy a mondas tartja: „Az isteni segítség, mint egy szempillantás”⁷.

Semmilyen helyzetet nem szabad reménytelennek tekinteni, hanem bízni kell az Isten határtalan kegyelmében, amitől egy pillanat alatt minden rossz jóra fordulhat, és nemcsak hogy helyreállhat, ami elromlott, de még jobbá is válhat, mint korábban volt⁸. „Még amikor az éles kard függ a nyakad fölött, akkor se mondj le az isteni kegyelemről!” mondja a Talmud⁹. Ne engedje az ember, hogy elveszítse a reményt, mert amíg az megvan, addig még van egy nagy kincse. Akkor lesz igazán szegény, ha ezt is elveszíti.

Az ember élete isteni küldetés

Az ember élete nem az ember sajátja, amivel azt csinál, amit akar. Nem is isteni ajándék, mert Isten nem adta a tulajdonába¹⁰, hanem egy isteni küldetés. Az ember a születésével megkapta azt a küldetést, hogy éljen, és igyekezzon az életét a lehető legjobban felhasználni és a legnemesebb célokat elérni vele. Ehhez a küldetéshez nem kéri az Örökkévaló senkinek az előzetes beleegyezését. Ahogy a Talmud fogalmaz¹¹: „a beleegyezés nélkül született meg és a beleegyezés nélkül fogsz meghalni”. Ahogy az ember nem tudja késleltetni a halált, amikor elérkezik az ideje, ugyanúgy nem is hozhatja előrébb ezt a pillanatot. Amíg él az ember, addig minden pillanatot hasznosan kell kitöltenie és igyekeznie tartalmas életet élni a saját és a társadalom javára, amíg a küldetése véget nem ér, amikor Isten magához szólítja.

Miközben foglalkozunk a bajba került ember lelki állapotával és gondolataival, akkor nagyon fontos a környezetének, a közösség, a barátok, a család felelőségéről is beszélnünk. Felelőségünk van abban, hogy észrevegyük a bajban levőket és támogassuk az elesetteket jó tanáccsal, jó szóval. Szükség esetén gondoskodjunk róla, hogy megfelelő szaksegítségét kapjanak, de sokszor az is elegendő, ha van kinek kiönteni a szívüket. Ezzel sok erőt tudunk adni az ember lelkének, és segíteni visszaállni a boldog élethez vezető útra, hogy beteljesíthesse az isteni küldetést.

1996. február 24., szombat HÉTVÉGE NÉPSZABADSÁG 19

Boruch Oberlander: Az Isten rábízta az embert az életre és útmutatást adott a Bibliával
SZABÓ HARNABÁS FELVÉTELE

„A biblia Saul király a mai értelemben vett aktív eutanáziára kérte fegyverhordozóját, mondván: ölje meg, amikor már elkerülhetetlennek látta, hogy ellenségei kezére kerüljön – mondja Boruch Oberlander rabbi, és fölidézi a történetet, amikor Saul saját kardjába dőlt¹², és fegyverhordozója látva a király szenvedését, véget vetett életének¹³. A fegyverhordozót azonban később halállal büntette Dávid király¹⁴, mert megölt egy embert.

Az élet isteni ajándék, a tízparancsolat mondta félreérthetetlen: ne ölj – mondja Boruch Oberlander és hozzáteszi: az Isten az embert rábízta az életre és használati útmutatást adott neki a Bibliával. Idézi a Talmudból¹⁵ is azt a részt, amikor a rómaiak Hanina rabbit körbetekerték a Tóra tekercsével, azt meggyújtották, de szívére nedves szivacsot helyeztek, hogy meghosszabbítsák a szenvedését. Hanina rabbi a tűzben azt mondta, nem hozza magához közelebb a halált, de a hóhérnak megengedte, hogy levegye szívéből a nedves szivacsot. Ezeket a forrásokat azért idézte Oberlander, hogy szemléletessé tegye: a zsidó vallási jog sok esetben elfogadja a passzív eutanáziát, az aktív viszont a halálos betegnél is elutasítja”.

Népszabadság,

1996. február 24., Hétfő, 18–19. oldal

¹ Talmud, *Bává kámá* 91b. az 1Mózes 9:5. alapján. Lásd még *Sulchán áruh* JD 345:1.; *Encyclopedia of Medicine and Jewish Law* (héber) 2. kötet 26–27. oldal; ² 3Mózes 19:18.; ³ Talmud, *Sábát* 31a.; ⁴ *Sulchán áruh* CM 420:31.; *SÁ RSZ, Hilchot nukzék guf vönefes* 4.; ⁵ Maimonidész, *A szombat szabályai* 2:1.; ⁶ Maimonidész, *A Tóra alapjainak szabályai* 5:2.; ⁷ *Midrás Lekách tov, Eszter* 4. fejezet végén; ⁸ Lásd Talmud, *Támit* 21a.; ⁹ *Bráhot* 10a.; ¹⁰ *SÁ RSZ* uo.; ¹¹ *Az atyák bölcs tanításai* 4:22.; ¹² *2Sámuel* 2:10., de lásd *1Sámuel* 31:4. A két leírás között vannak eltérések, lásd még *Encyclopedia* uo. 119. oldal; ¹³ *Uo.* 5.; ¹⁴ *Uo.* 15–16.; ¹⁵ *Ávodá zárá* 18a.

Istennek tetsző „páváskodás”

A PÁVA UTCAI ZSINAGÓGA CENTENÁRIUMÁRA 1. rész

CSEH VIKTOR írása

Száz évvel ezelőtt, egykori üzemeket és kisebb gyárakat befogadó, jobbára földszintes házak fölé egy ékszerdoboz emelkedett, 1924. január elején ott avatták fel a kerület máig aktív zsinagógáját, a Páva utcait. A csodálatos, Baumhorn Lipót által megálmodott épület centenáriuma kapcsán a zsinagóga múltjának, felépítőinek, s így a ferencvárosi zsidók nagyobb részének a nyomába eredünk. Tartsanak velünk a Judapest anno legújabb, háromrészes sorozatában is!

A ferencvárosi zsidó történet kezdetei

Pest zsidó lakossága egészen a 19. század második feléig a Belső-Erzsébetvárosban koncentrált, ezután viszont fokozatosan költöztek át más kerületekbe is. A Józsefváros és Ferencváros találkozásánál, az Üllői út és Mária utca sarkán már 1867-ben egy imaházat rendeztek be Atlasz Samu, Kohn Jakab, Szauer Ármin és Weiskopf Jakab lelkesedésének köszönhetően.¹

Idővel az imaház egy másik Mária utcai bérházba költözött, majd Weisz Mór (1862–1937) templomi előljáró báró Thoroczky Viktor-né telkén, a Soroksári (1906-tól: Ráday) utca 31. szám alatt bérelt helyiségben rendezett be egy új imaházat.² A megnyitás jelentőségét mutatja, hogy az 1872. szeptember 26-án tartott avatáson a beszédet dr. Kayserling Meyer (1829–1905) Dohány utcai főrabbi tartotta, az egyházi énekeket pedig Friedmann Mór (1826–1891) főkantor vezette.³

Ez, az első – területileg is – ferencvárosi zsinagóga eleinte csupán egy kis konyhából és egyetlen szobából állt, melyet idővel karzattal egészítettek ki, így bővítve az állandó ülések számát 437-re.⁴ Ebben a szerény és zsúfolt helyiségben dicsérték az

Örökkévalót a ferencvárosi zsidók, egészen 1906-ig, amikor a hatóságok biztonságtechnikai és tűzrendészeti szempontokra hivatkozva lelakolták a Ráday utcai imaházat, így a környékbeli zsidók zsinagóga nélkül maradtak.

A Ráday utcai imaház mellett,⁵ a Ferencváros egy másik csücskében a Remete (ma: Sobieski János) utca 13. szám alatt 1904 nyarán megnyílt a IX. ker. Izraelita Imatársulat „igen csinos helyisége”, mely a körüttől távolabb élő zsidók vallásos életét könnyítette meg,⁶ s a későbbiekben sok tekintetben összefolyt az „régébbi” közösség hit- és kulturális életével. 1926-tól Bergmann A. Fülöp volt táborigazgató vezetésével a Remete utcában működött a „Ferencvárosi Tiféresz Bachurim Talmud Önképző Kör” is, melynek külön fiú- és leánycsoportja volt.⁷

Ki tarthat igényt nagyzsinagógára?

Miután a Ráday utcai zsinagóga „kerületi templom” volt, vagyis azt a tagjai tartották fent, ezért a pesti neológ hitközségnek nem volt kötelessége megoldani a kialakult helyzetet, ám a jóindulatukat tükrözi, hogy a hitközség előljárósága az imaház bezárása után röviddel egy megbeszélésre hív-

ta az ismertebb VIII. és IX. kerületi zsidókat, hogy informálódjon, hogy kik és miben lehetnének egymás segítésére. A találkozón először Weisz Mór emelkedett szóra, és leszögezte, hogy az imaház tagsága a jövőben is áldozatkész, de a hitközségtől várja a kezdeményezést, konkrétan egy építkezésre alkalmas telket, lehetőleg az addigi imahelyük közelében. A második felszólaló, Eisler Mihály viszont már erélyesebben fogalmazott, meglepetésének adott hangot s „indítványozta, hogy mindenekelőtt a hitközség jöjjön tisztába önmagával, hogy egyáltalában akar-e templomot építeni és ha igen, hol és miként, mert ez elsősorban a hitközség dolga. Ha ez meglesz, lehet tagokhoz fordulni, ívet köröztetni közöttük és bizonyára kellő áldozatkésztségre találni.”⁸

Eisler felvetése a megjelentek többségében visszhangot váltott ki, azonban napvilágra került még egy elég fontos kérdés, nevezetesen, hogy vajon tényleg csak a ferencvárosiaknak kellene egy állandó nagyzsinagóga, vagy annak a józsefvárosi hittestvéreket is kellene-e szolgálnia. Mert előbbi esetben 400, utóbbi esetben 1200 ülőhelyes templomot kellene építeniük – ami egyébként egy igen furcsa számítás volt, ugyanis ez idő-

ben Ferencvárosban 8947, a Józsefvárosban pedig 26.421 volt a zsidó lélekszám; az az évi nagyünnepekre pedig előbbi kerületben hat, utóbbiban 20 ideiglenes imaházát kellett berendezni az előzetes kérvények alapján.⁹

A fenti számokból is kiderül, hogy a két kerület zsidó lakossága egyértelműen külön zsinagógáért kiált, mely a „Zsidó pap” álneven írt hosszú, élesen megfogalmazott publicisztikából is kicseng, aki egyúttal emlékeztetett a belvárosi zsidók hasonló problémájára is: „Mert ugyan kérem, az a 8947 zsidó lélek Ferencvárosban nem tarthat igényt egy templomra, csak úgy, mint valamely vidéki község, mely 4–5000 lelket számlál? [...] És vajon, ha azok a vidéki hitközségek, sokkal kisebb lélekszámmal, képesek százezreket ily szent célra előteremteni, az a pesti nagy hitközség ne volna arra képes? [...] Templomot kell tehát emelni a Ferencvárosban és a Józsefvárosban, sőt, mielőbb a Lipótvárosban is. Talán akkor azok a lipótvárosi zsidó mágnás urak és aszszonyok is betévednének néha-néha abba a zsidó templomba és esetleg éppen akkor, mikor azt hallják az ott szónokló rabbi ajkáról, hogy voltak már nekünk nemesi címerekkel ellátott mágnásaink, előkelő királyi és udvari tanácsosaink, igazi miniszterek, de azért nem tartotta őket vagyonuk és méltóságuk távol a zsidóságtól, a zsidó templomtól, hanem ellenkezőleg: legbiztosabb támaszai, leglelkesebb hívei voltak felekezetüknek! Talán majd akkor megesik az a csoda is, hogy nemcsak a lipótvárosi bazilikába elmenni lesz psütt a lipótvárosi zsidó hölgyeknél, hanem a lipótvárosi templomba is!”¹⁰

A szöcsata viszont nem változott a helyzeten: a ferencvárosi zsidóknak nem hogy nagy zsinagógájuk nem volt, de már imaházuk sem. A faramacsi helyzetet végül is az agilis előljárójuk, Weisz Mór vezetésével oldották meg, úgy, hogy tetemes költségek mellett az addigi imaházat felújították, majd 1907. március 9-én ünnepélyes Isten-tisztelet keretében újraavatták. Azonban hiába lett új imaházuk, méret szempontjából még az addigiaknál is rosszabbul

jártak, ugyanis a szabályozások szerint az imaszékek számát 137 férfi és 94 női ülésre kellett csökkenteni.¹¹

Költözés a Páva utcába

A tatarozott Ráday utcai imaház nem volt megfelelő az egyre gyarapodó közösségnek, így az imaház vezetői egy alkalmas telek után kezdtek kutatni, ahová egy reprezentatív zsinagógát építhetnének.

A telket végül is a Páva és Tűzoltó utca sarkán találták meg, melyet 1909 második felében, 198 ezer koronáért vásároltak meg a német származású belatini Braun Géza (1872–1931) likőrgyárostól.¹² A telek, melyen raktárhelyiségek álltak, meglehetősen nagy volt, ugyanakkor továbbra sem orvosolta a józsefvárosi zsidók (a mai Corvin-negyedben élők kivételével) zsinagógahelyzetét, hiszen a többségük lakóhelyéhez alig volt közelebb, mint a Dohány utcai zsinagóga, ezért aztán kimondva, kimondatlanul is egyértelművé vált, hogy a két kerület zsidó lakosságának külön zsinagógája lesz.

A Páva utcai raktárhelyiségeket rekord gyorsasággal, alig néhány hónap leforgása alatt ármeneti zsinagógává alakították. 1910. február 19-én, a szombat esti Istentisztelet keretében elbúcsúztak a Ráday utcai imaháztól. Alkalmi szónoklatot – az akkor még – a Szilágyi utcában működő „Emberbarát” imaház egyle-

ti rabbija, Rosenberg Ármin (1860–1936)¹³ tartott, s egyben köszöntötte Weiszkopf Jakab (1835–1911) háztulajdonos előljárót, aki a ferencvárosi közösség legrégebbi tagja volt, az eredeti négy alapító egyike.¹⁴

Weiszkopf úr egyébként a pesti neológ hitközség jótékonyági ügyosztályának egyik főembere volt, tagja a chevra kadisa választmányának is, akit nekrológiájában úgy jellemeztek, hogy: „Konzervatív, vallásos életet élt, de jelszava mindig a béke volt, melyet lelkesedéssel hirdetett.”¹⁵

A „Béketemplom” álma

A raktár-átalakítás természetesen közel sem jelentette a ferencvárosi zsidó közösség kiteljesedését, azonban a saját telek jelentős biztosítékkal kecsegtette őket, hogy idővel számukra is reprezentatív zsinagóga épülhet. Az meglehetősen világos volt a IX. kerületi zsidók számára, hogy jelentősebb hitközségi támogatásra rövid időn belül nem számíthatnak, hiszen egy új körzeti zsinagóga, az Aréna (ma: Dózsa György) úti éppen akkortájt, 1909-ben készült el.

„Ezerkilencszáz-tizennyolcat írtak akkor, amikor formát öntött az az óhajlás, hogy a régi templom helyén díszes Isten-házát kell emelni. A harctereken javában ömlött a vér, sok-sok zsidó hős mellére tűztek fel fényes medáliát, de még több zsidó

A SOROKSÁRI (1906-TÓL: RÁDAY) UTCA KÖRNYÉKE 1900-BAN

FORRÁS: FORTEPAN / BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA / KLÓSZ GYÖRGY FÉNYKÉPEI

hős került jeltelen sírba idegen országok sziklás hegyei között. Odakünn dörögtek az ágyúk, az ispotályok ágyain magasra szökött a lázmérő... idehaza pedig félkezű hősök, apátlan árvák, szemük fényét veszített szülők buzgón imádkoztak a világot megváltó békéért. És a szívekben mindent túlharsogó békevágynak az eredménye ez a templom. Ezerkilencszáz-tizennyolcban úgy határozott a Páva utcai templomkörzet választmánya, hogy béketemplomot épít az Úr dicsőségére¹⁶ – kezdték a ma is ismert Páva utcai zsinagóga keletkezésének történetét a korabeli zsidó sajtóban.

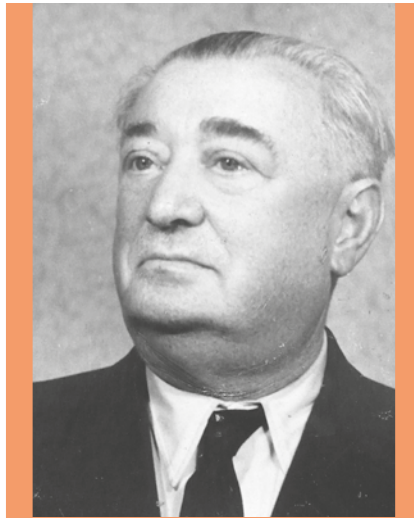
A IX. kerületi templomkörzet célja

Az újjászervezett pesti neológ hitközségi templomkörzetek közül elsőnek – 1920. február 22-én – a IX. kerületi (Baross utca–Ferencváros) alakult meg, mely ez időben nem kevesebb, mint 28 ezer lelket számlált. A megalakulás alkalmából Weisz Mór templomelőjáró a következőkkel üdvözölte a megjelenteket: „Két év alatt évtizedekre való munkát végzett a ferencvárosi zsidóság. Vallásban, jótékonyágban, áldozatkészségben az első sorokba küzdöttük magunkat. Megalakulunk nemcsak a mi körzetünk üdvére, hanem nagy és hatalmas anyahitközségünknek segítésére.”¹⁷ Majd a kiváló belgyógyász és gyermekorvos dr. Zahler Emil (1875–1956) ajánlotta elnöknek, akit az egybegyűltek hangos és hosszas ovációval szavaztak meg.

Zahler doktor, aki ekkor már bő két évtizede aktívan vett részt a ferencvárosi zsidó közösség építésében – jó maga a Remete utcai imaházban kezdte meg a kerületbeli vallásos életét –,¹⁸ különösen szívén viselte egy méltó, kerületi nagyzsinaogóga megalkotását. Az őszi nagyünnepekkor már csak látványnak is méltatlan volt, hogy hívők százai szorultak a Páva utcai zsinagóga udvarára.¹⁹

„Egybeforradás isteni csarnoka...”

A ferencvárosi zsinagóga évtizedes mulasztásának végét 1921. november 10-e jelentette, amikor a kerü-

DR. ZAHLER EMIL IDŐSKORI FOTÓJA (MILEV)

let előkelőségei és vezetői körében elhelyezték a Páva utcai nagyzsinaogóga alapkövét. De a „Béketemplom” álma ekkor már túlmutatott azon a vágyon, hogy maguk mögött hagyják az első világháború fájdalmas veszteségeit, hiszen ekkor a zsidóknak már a vörös- és fehérterror antiszemita kilengéseit, sok esetben gyilkolásait is szerették volna egy fájón érzékeny, de lezárt korszakba zárni. Ahogy Zahler doktor fogalmazott:

„Úgy érzem, hogy ennek az alapkönek elhelyezésével nemcsak magunknak emelünk templomot, hanem megkezdjük hazánk újjáépítő munkáját is. Úgy érzem, hogy ez a templom a kiengesztelődés, megbékülés és egybeforradás isteni csarnoka lesz, amelynek oltárán egyformán imádjuk Istenünket és szeretett magyar hazánkat. Úgy érzem, hogy az Isten iránt való szeretet lángja együtt lobog majd a hazaszeretet lángjával, mert a magyar zsidóság minden szenvedésén és megpróbáltatáson keresztül is hű marad Istenéhez, de hűség fia marad hazájának is.”²⁰

A ferencvárosi doktor New Yorkban kéreget

A trianoni döntés után egyre fokozódó antiszemita légkör mellett az 1920-as évekre a hazai neológ zsidók mintahitközsége, a pesti, válságba került. Morális és anyagi értelemben egyaránt krízisben volt. Utolsó reményükként egy háromtagú küldöttsé-

get – Székely Ferenc (szül.: Schlesinger, 1858–1936) hitközségi elnök, bankárt, dr. Adler Illés (1868–1924), Rumbach utcai főrabbit és Zahler doktort – menesztették az Egyesült Államokba, hogy orvosolják a hitközségi intézményrendszer fenntartását, magyarul: kéregessék össze a fenntartás és fejlesztések összegét.

A pesti neológ hitközség három küldöttének emberfeletti munkája és az Egyesült Államokba telepített magyar gyökerű zsidók jóindulata meghozta a várt eredményt: 15 ezer dollár gyorssegélyt folyósítottak a hitközségnek, mely a legégetőbb problémákra nyújtott hűs gyógyírt.²¹

Zahler doktor kiemelkedő egyéniségét mutatja, hogy a korszak oly sok nagy kaliberű zsidó vezetője közül éppen a ferencvárosi körzet elnöke lett eme kulcsfontosságú delegáció tagja. Zahler Emil egyébként 1922. március 20-án, esti kultúrelőadás keretében számolt be a négy hónapos utazás fáradtságairól és erkölcsi sikereiről, melyet hittestvérei hatalmas ovációval fogadtak.²²

A Páva utcai nagyzsinaogóga megvalósítása

„A pesti izr. hitközségnek az a nagy koncepciójú terve, hogy a főváros minden kerületében templomot állítson fel, a derék ferencvárosi zsidóság nemes áldozatkészségéből a megvalósítás stádiumába jutott” – kezdte ünnepélyes bejelentését a Páva utcai nagyzsinaogógaról szóló cikk. 1922. június 11-én a vakációk ellenére zsúfolásig megtelt a IX. kerületi zsidók körzeti helyiségei, hogy meghallgassák Zahler doktort. Az elnök lelkes beszéde pedig oly nagy hatást gyakorolt az ott lévőkre, hogy nyomban közel hárommilliót gyűjtöttek össze az új zsinagóga felépítésére.²³

A kezdőtöke megteremtése után a templomépítő bizottságot dr. Zahler elnök és Farkas körzeti rabbi kezdeményezésére október 14-én alakították meg. Az ismert zsinagógatervező, Baumhorn Lipót (1860–1932) egyhamar elkészítette az új Isten-házának terveit, a grandiózus építkezés abszolválására pedig a következő évet tűzték ki.²⁴

A következő év tavaszán már anynyira előrehaladott az építkezés, hogy peszách utolsó napján, a Muszáf ima után formálisan is búcsút vettek a 13 éven át használt imaháztól. Este pedig, a Máriv ima után a tóratekerceket és egyéb kegyszereket ünnepi menetben Farkas József rabbi Tompa utca 9. szám alatti lakására vitték. Nem utolsósorban a munkálatokra további egymillió korona adományt ajánlott fel az imádkozó közösség.²⁵

Egy évtizede a Páva utcában

„Ros-Hasono első napján, a nyolcadik és kilencedik kerületi zsidóság lelkes részvétele mellett ünnepelték meg a Muszáf ima keretében a templom fönnállásának tízéves évfordulóját. Az ünnepi szónok ezúttal is, mint a templom fölavatásának napján, 1909-ben, Dr. Farkas József kerületi rabbi volt, aki lendületes és megható szónoklatban ecsetelte a templomkörzet előjáróságának és híveinek nemes fáradozását a hitélet bensőséges tétéle s a Szentírásnak a tanuló ifjúság között való terjesztése körül. Megemlékezett a tíz év alatt elhunyt előjárósági tagokról és hívekről és elismeréssel szólt az asszonyokról, akik igaz zsidó szívvel karolták föl a templomfejlesztés ügyét, amely nem juthat nyugvópontra addig, míg a két kerületnek nem lesz meg a maga nagyarányú zsinagógája, amely kényelmesen befogadja majd az összes józsef- és ferencvárosi híveket. A megindító beszéd után kezdődött Grünwald Sámuel kántor és karának szép és átérzett Isten-tiszteleti éneke.” („A páva-utcai zsinagóga jubileuma.”, *Egyenlőség*, 1919. 38. évf. 20. szám, 15. old.)

פראנצשטאדט – FRANZSTADT VAGYIS FERENCVÁROS NEVE A KÖZÖSSÉG 1902-ES TÓRA-FÜGGÖNYÉN (MILEV)

„Ettől az időtől kezdve pedig nem szünetelt a tevékenység. A régi imaház helyén dolgos munkások rakták téglára a téglát a világegyetem nagy Építőmesterének örök dicsőségére, a hitközség vezetői pedig nagygyűléseken és értekezleteken szereztek meg a költségeket. Fennakadás nem volt soha.”²⁶

Az adományozók hosszú és nemes sorából ki lehet emelni Fischer Emil (1882–1933) üvegcsiszólót, a kerület egyik legnagyobb jóttevőjét, aki nem csupán az elsők között volt a felajánlók sorában, de a zsinagóga teljes üvegezési munkáját díjazás nélkül végezte el.²⁷

A bukszás bomba

Egy esős, 1923-as novemberi este egy pénztárca került a Páva utcai félkész zsinagóga előtti sárba. A tárcát viszont nem egy járókelő hagyta el sietségében. Kifejezett céllal helyezték oda, na nem ám a hitközség örömére, hanem leginkább kárára.

A kecsegtető erszényt az éjjeli őr fedezte fel, ám a sokat látott, első világháborús veterán mást is észre vett,

hogy a tárcához spárta van kötve, ahhoz pedig nem oly messze egy kézi-gránát kioldója csatlakozik. A gyilkos tárgyat az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) néhány helyi tagja helyezte el a zsinagóga előtt, abban a reményben, hogy felrobbantják az épületet, – lehetőleg minél több áldozattal.²⁸

A bomba szerencsére nem robbant fel, de ahogy azt az *Egyenlőség* szerkesztői keserédes írásukban kifejtették, ez nem csupán figyelmeztetés volt, hanem ígéret a terrorra: „A bomba elhelyezői sem hagytak kétséget szándékuk iránt. Ha nem robban a bomba, hadd vegyék tudomásul a fölrobbantandók, hogy másodszor vagy harmadszor mégis csak föl fog robbanni.”²⁹

¹ „Hirek – Új templom.”, *Egyenlőség*, 1909. 28. évf. 27. szám, 8–9. old.; ² Szabolcsi Lajos (szerk.), *Az Egyenlőség naptár-évkönyve az 1938/5698. évre*. Budapest: 1937. 118. old.; ³ „Rövid hírek.”, *Fővárosi Lapok*, 1872. 9. évf. 223. szám, 974. old.; ⁴ Lásd: 1. jegyzet; ⁵ Ez a cikksorozat más ferencvárosi imaházakat nem érint, ugyanis a Páva utcai zsinagóga szempontjából a Remete utcaival volt a legtöbb történeti összefonódás; ⁶ „Hirek – Imaházavatás.”, *Egyenlőség*, 1904. 23. évf. 26. szám, 14. old.; ⁷ „Hirek – Zsidó élet a Ferencvárosban.”, *Egyenlőség*, 1926. 45. évf. 13–14. szám, 30. old.; ⁸ „Hirek – A kerületi templomok kérdése.”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 39–40. szám, 10–11. old.; ⁹ Uo.; ¹⁰ Zsidó pap., „Kerületi templomok és kerületi rabbik.”, *Egyenlőség*, 1906. 25. évf. 48. szám, 5–6. old.; ¹¹ „Írányok a pesti hitközség évi jelentésében. I. Iskola és templom.”, *Egyenlőség*, 1907. 26. évf. 16. szám, 4. old.; ¹² „A pesti hitközség egy éve. III.”, *Egyenlőség*, 1910. 29. évf. 20. szám, 6. old.; ¹³ Cseh Viktor, „Érdekes adalékok a Tarcali Rosenberg Rabbiról”, *Kol Jákov*, 2022. 2. évf. 51. szám, 2. old.; ¹⁴ „Hirek – Beszüntetett templom.”, *Egyenlőség*, 1910. 29. évf. 9. szám, 8. old.; ¹⁵ „Hirek – Halálozások.”, *Egyenlőség*, 1911. 30. évf. 24. szám, 12. old.; ¹⁶ „Elkészült a béketemplom”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 1. szám, 8–9. old.; ¹⁷ „Hirek – A IX. kerületi templomkörzet megalakulása.”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 9. szám, 9–10. old.; ¹⁸ „Hirek – Dr. Zahler Emil ünneplése.”, *Egyenlőség*, 1928. 48. évf. 19. szám, 14. old.; ¹⁹ „Hirek – Körzeti hír.”, *Egyenlőség*, 1922. 41. évf. 39. szám, 9. old.; ²⁰ „Új zsidótemplom a fővárosban”, *Egyenlőség*, 1921. 40. évf. 45. szám, 10–11. old.; ²¹ A nevezetes 1921–1922-es utazás további részletit lásd: Cseh Viktor, „A lelkesedéssel fogadott kéregetők”, *Egység*, 2021. 31. évf. 140. szám, 20–23. old.; ²² „Hirek – Zahler Emil ünneplése.”, *Egyenlőség*, 1922. 41. évf. 12. szám, 13. old.; ²³ „Új templom a Ferencvárosban”, *Egyenlőség*, 1922. 41. évf. 24. szám, 10. old.; ²⁴ „Hirek – Három új templom készül.”, *Egyenlőség*, 1922. 41. évf. 45. szám, 9. old.; ²⁵ „Hirek – Bucsu a régi templomtól.”, *Egyenlőség*, 1923. 42. évf. 15. szám, 13. old.; ²⁶ Lásd: 16-os jegyzet; ²⁷ „Halálozás – Fischer Emil”, *Egyenlőség*, 1933. 53. évf. 31–32. szám, 27. old.; ²⁸ „Ahol a merényleteket kifőzték.”, *Az Ujság*, 1923. 21. évf. 269. szám, 5. old.; ²⁹ „Ami késik, nem mulik!”, *Egyenlőség*, 1923. 42. évf. 48. szám, 2. old.

RITKA BETEGSÉGEK NYOMÁBAN

STEINER ZSÓFIA *interjúja*

Dr. Pfliegler György professzorral, a Debreceni Egyetem Klinikai Központ Ritka Betegségek Szakértői Központ vezetőjével beszélgettünk a ritka betegségekről, ezen belül is az askenáz zsidók körében leggyakoribb Gaucher-szindrómáról. Hogy ismerhetjük fel, mit tegyünk, ha gyanakszunk? – nyomozzanak velünk!

– Egyre gyakrabban találkozunk az ún. ritka betegségek fogalmával. Milyen betegségeket értünk ez alatt?

– Elsősorban is szó szerint a ritkán előforduló betegségeket, hiszen meghatározásukban is benne van, hogy kevesebb mint 5 embert érintenek 10 ezer lakosra vonatkoztatva, sőt vannak még sokkal ritkábbak is, amely kórképekben az egész világon esetleg csak néhány tucat ember szenved. De ezen túl azt is jelenti a „ritka betegség” fogalma, hogy komoly megbetegedésről van szó, amely az életminőséget és az életkilátást jelentősen befolyásolja, többnyire nehéz és eszközigényes, módszerei miatt drága diagnosztizálni és kezelni. Vannak kórképek, ahol az éves kezelési költség a 100 millió forintot is elérheti, sok esetben azonban sajnos ma még nincs is érdemi kezelés, csak ún. palliatív ellátás, azaz a beteg szenvedésének csökkentése.

– A híradásokat hallgatva, mintha folyamatosan szaporodna a ritka betegségek száma...

– Ma körülbelül 8000 ritka betegséget tartanak számon, ez nagyjából a 10 százaléka a nemzetközi osztályozásban ismert betegségeknek. Sajnos csak egy egész kis résznek van effektív terápiája, de erőteljesen haladunk. Emellett létezik az úgynevezett ritka betegség paradoxon, ami azt jelenti, hogy az egyes ritka betegségekben szenvedők száma kevés, de ha összeadjuk a betegségeket, akkor az már nagyon sok ember. Csak az Európai Unióban nagyjából 30–35 millió ember szenved valamilyen ritka betegségben.

– Ez egy teljesen új területe az orvoslásnak?

– Nem, természetesen mindig is voltak ritka betegségek, de csak 1983 óta veszik figyelembe önálló entitásként az orvoslásban. Először Amerikában foglalkoztak vele, ahol egy gyermek nem kapta meg a megfelelő kezelést, mert nem volt törzskönyvezve az a gyógyszer, amire szüksége lett volna. Az édesanyja rájött arra, hogy máshol, Kanadában vagy Európában elérhető lenne, és nagy publicitást csinált az ügynek, amit aztán bizonyos politikusok, elsősorban például Robert Kennedy, felkaroltak. Ekkor vezették be az „orphan drugs” azaz „árva gyógyszerek” fogalmát és határozták meg a betegségcsoport fent említett feltételeit.

– Mit jelentenek az árva gyógyszerek?

– Ezek a ritka betegségek kezelésére szolgáló készítmények. Mint az előbb is mondtam, a fogalom az Egyesült Államokból indult, hogy azután más országokban, így Magyarországon is elterjedjen. A lényege, hogy a hatóságok

törvényekkel, kedvezményekkel segítik elő, hogy gyógyszergyárak fejlesszenek megfelelő készítményeket a ritka betegségekre is. Érthető, hogy maguktól, illetve támogatás hiányában nem csinálnák, hiszen piaci alapon állnak, egy olyan szert, amit száz ember fog szedni, nem érné meg a hasonló kritériumokkal gyártani, mint mondjuk egy vérnyomáscsökkentőt, amit milliók szednek. Miért éri meg mégis? Többek között azért, mert egyszerűbb az engedélyeztetésük, mivel nem kell, de nem is lehet például olyan kettős vak tanulmányokat csinálni, ahol akár 50 ezres betegpopulációkon végzett tesztet kell a cégnek finanszíroznia, hiszen lehet, hogy az egész világon csak 500 ilyen beteg van, forgalomba hozatala után éveket piackizárólagosságot kap stb. A sok támogatás végül is elérte a célját, és ma már minden valamire való gyógyszergyárnak van ún. „orphan” részlege és termékcsaládja. Sajnos, az árak többnyire exponenciálisan növekszik és ez komoly kihívásokat jelent, még a leggazdagabb országokban is a nemzeti egészségfinanszírozásoknak.

– Ha jól tudom, léteznek olyan betegségek, amelyek világszinten ritkák, de egyes népcsoportokban, pl. a Gaucher-kór az askenáz zsidók között, sokkal gyakoribbak.

– A ritka betegségek halmozódása jellemző a zárt közösségekre, ahol ugyanazok a családok házasodnak egymással, sokszor anélkül, hogy tudnának a rokoni fokról. Bizonyos betegségek elterjedtsége változik a földrajzi elhelyezkedés vagy az etnikum szerint is. Így például a Gaucher-kór valóban elsősorban a zsidó népesség betegsége, ám míg a szefárdoknál ritka, az askenázoknál gyakoribb. Nagyon érdekes azonban, hogy egy egészen távoli, nem zsidó népcsoportban, amely a Lappföldön él is van egy típusa, ami ott gyakori. Ez más betegségeknel is előfordul, hogy teljesen elkülönült népcsoportoknál gyakori egy egyébként ritka kórkép megjelenése.

– Egy pillanatra álljunk meg a Gaucher-kóránál, hiszen olvasóinkat ez érintheti leginkább. Pontosan mit takar ez az elnevezés?

– A Gaucher-kór egy autoszómálikan öröklődő lizoszómális tárolási betegség. A lizoszómák olyan sejt szervecskék, amelyeknek enzimjei felelnek bizonyos fölöslegessé vált anyagcseretermékek eltakarításáért. Ezek hiányában – a Gaucher-kórban például a glükocerebrozidáz enzim elégtelen működése miatt a glükocerebrozid – az anyagok lerakódva és felhalmozódva különböző szervkárosodásokat okoznak. Jelen esetben elsősorban a csontvelőben, a lépben és a májban, de más szervekben is, mint például a csontokban, a tüdőben is lerakódik, aminek következtében megnagyobbodik a lép, májkárosodás lép fel, következményes véralvadási zavarokkal, csontszövetpusztulás lesz, ami maradandó mozgáskárosodást, növekedésmaradást okoz és így tovább, ha a beteg nem kap idejében kezelést. A Gaucher-kórnak több altípusa van, általában a ritka betegségekre is jellemző, hogy ún. spektrum betegségek, tehát van, akit enyhébben érint, másokat súlyosabban, az egyik betegnél ezek a tünetek jönnek előtérbe, a másiknál mások. Van olyan akut forma, amely érinti az idegrendszert, és van az idegrendszert nem érintő forma, szerencsére ez utóbbi a gyakoribb.

– Hogy lehet ezt a betegséget felismerni?

– A Gaucher-kór igazolása nagyon egyszerű, pár csepp vérből történik a vizsgálat. Szűrővizsgálatra az ország több pontján is van lehetőség, a levett mintát Budapestre vagy Bécsbe küldik vizsgálatra. Abból meghatározzák az enzim aktivitását, majd, ha az csökkent, tehát a Gaucher-kór gyanúja beigazolódni látszik, megcsinálják a genetikai vizsgálatot is. Ez egy recesszív öröklésmeneti betegség, vagyis ahhoz, hogy valaki beteg legyen, mindkét szülőnek hordozónak kell lennie és a gyermek mindkét oldalról a hibás gént örökölnie. Ha igazolták a betegséget, akkor lehet egyedi méltányosság alapján megkérni azt a bizonyos kezelést, amire szükség van. Ez borsos árú, de ha idejében elkezdjük, akkor eredményes és hatékony.

– Ehhez azonban először el kell jutni a felismerésig.

– Igen, a lényegre tapintott rá! A speciális diagnosztikai útnak az első lépése ugyanis mindig az, hogy egyáltalán gondoljunk az adott kórképre, jusson eszünkbe. Ha nem merül fel bennünk mint elkülönítő kórismei lehetőség, akkor sajnos éveket, olykor évtizedeket is késhet a diagnózis, aminek a következtében már visszafordíthatatlan szövődmények alakulnak ki és nincs ez másképpen a Gaucher-kóránál sem. A legfontosabb tehát, hogy minél hamarabb diagnózishoz jussanak a betegek, főleg azokban az esetekben, ahol van érdemi terápia.

A Gaucher-kór jó példa erre, mert hogyha hamar elkezdem pótolni a hiányzó enzimet, jelentős esély van rá, hogy a felhalmozódó zsírszerű anyag nem rakódik le nagy mennyiségben a szervekbe visszafordíthatatlanul károsítva azokat.

A Gaucher-kórra sokszor nemcsak ritkasága miatt, hanem azért sem gondolnak az orvosok, mert sokféle megjelenési formája lehet, illetve egyes tünetei sok más, gyakori betegségben is fellelhetők. Van például egy nagyobb lép, alacsonyabb vérlemezkeszám: mi az elsődleges feltételezés? „Biztos iszik az illető”... Persze, lehet ez is igaz, hiszen általában nem zárja ki még egy súlyos betegség sem, hogy valakinek mellette több más baja is legyen.

– Mit vehet észre magán az, akinek Gaucher-kórja van?

– Vannak jellegzetes tünetek, de sok tünet inkább általános, más betegségben is előfordulhat. Például tünet lehet a fáradékonyság, vagy a nagyobb lép miatti diszkomfort-érzés, meglepően alacsony termet, csontsodási zavarok, vérzékenység. Jellemzőek a csontfájdalmak például a gyereknél, és a szülők nem értik, hogy miért fájnak a gyerek csontjai, gyakran csak arra tudnak gondolni, hogy nem akar iskolába menni...Soha ne feledjük azonban azt, hogy valami „pszichés”, csak akkor szabad kimondani, ha valóban minden más okot a legjobb tudásunk szerint kizártunk.

De még ilyenkor is meg kell nézni, hogy mi a célja a tünetek produkálásával az illetőnek, vagy esetleg valami más betegség áll-e a háttérben.

– Hogy zajlik a ritka betegségek fölteképezése és diagnosztizálása?

– Maradva a Gaucher-kóránál. A korai felismeréshez meg kell próbálni a diagnosztikát elősegíteni, a betegség létezését a minél szélesebb orvosi, sőt általában is a köztudatba bevinni, pl. továbbképzésekkel, de jó szolgálatot tehet akár egy ilyen cikk is, amit, ha valaki elolvas, beugorhat az érzés – nem csak az orvosban –, hogy hiszen én már láttam ilyen vagy hasonló beteget, rokont vagy éppen magamra ismerek. A legfontosabb tehát: gondoljunk rá, hogy léteznek ilyen betegségek, mert, ha nem gondolunk rá, ha nem is hallottunk róla, akkor állhat akármilyen fejlett technika a rendelkezésünkre sosem fogjuk kideríteni, hogy mi áll a beteg panaszai mögött, vagyis nem jutunk el az oki diagnózishoz, ami pedig minden hatékony kezelés előfeltétele.

A diagnózishoz vezető út első lépése, a mai „szuperteknikai” világában is ugyanaz, mint Hippokratész vagy Galenus korában: az alapos kórelőzmény-felvétel. A betegről mindent meg kell tudni, amit csak lehet, az étkezési szokásaitól kezdve a rokonai esetleges betegségein át egészen addig, hogy járt-e például külföldön, különösen rossz higiénés viszonyok között a tünetek megjelenése előtt. A másik változatlan alappillér, hogy a beteget alaposan meg kell vizsgálni és lehetőleg az egész embert, nem csak a panaszolt testrészt. A jó értelemben vett holisztikus szemléletet kellene visszaadni, hogy nem a tüdőgyulladást kezelem, hanem az embert, akinek tüdőgyulladása van, és ez nagy különbség.

– Mennyire gyakori Magyarországon a Gaucher-kór?

– Magyarországon feltehetőleg elég sok hordozó van, de ahogy mondtam, a ritka betegségekre általában igaz, hogy alul diagnosztizáltak. Ha az átlagos előfordulást vesszük figyelembe, akkor mintegy 3–400 beteg-

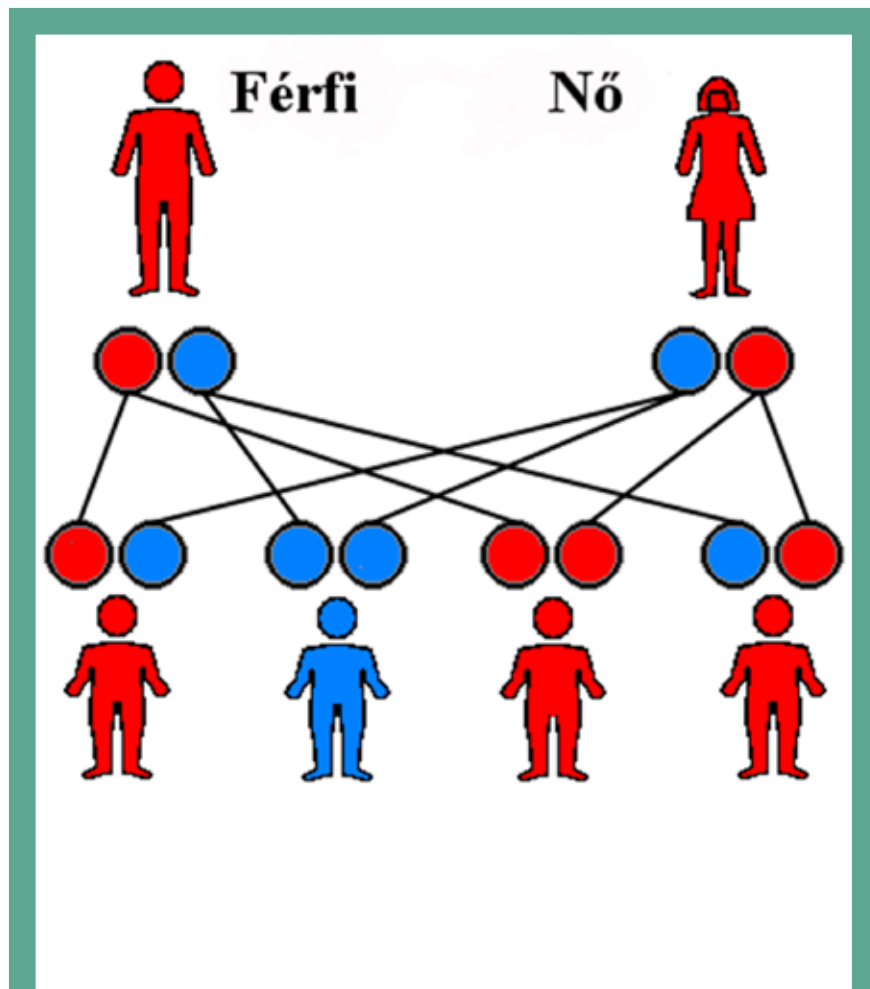
nek kellene lennie, de csak mintegy 20%-uknál, vagyis 50–60 betegnél ismert a diagnózis. Jó lenne, ha a szűrőprogramok (egy csepp beszáradt vérminta kell hozzá) gyorsan és egyszerűen hozzáférhetőek lennének akár háziorvosi rendelőkben is. Természetesen a minta feldolgozása már drágább és eszközigenyes, de mint az elején említettem, megoldható. A másik, ami nagyon fontos, hogyha nem tudja az adott orvos egyértelműen magyarázni a betegek panaszát, tünetét – nem lehet mindenki mindenben szakember –, akkor küldje tovább. Ha gyanús valami, akkor ne nyugodjak meg, főleg ne kicsinyeljem le annak jelentőségét – nem szégyen továbbküldeni a beteget.

– Milyen lehetőségei vannak Magyarországon a ritka betegségben szenvedőknek?

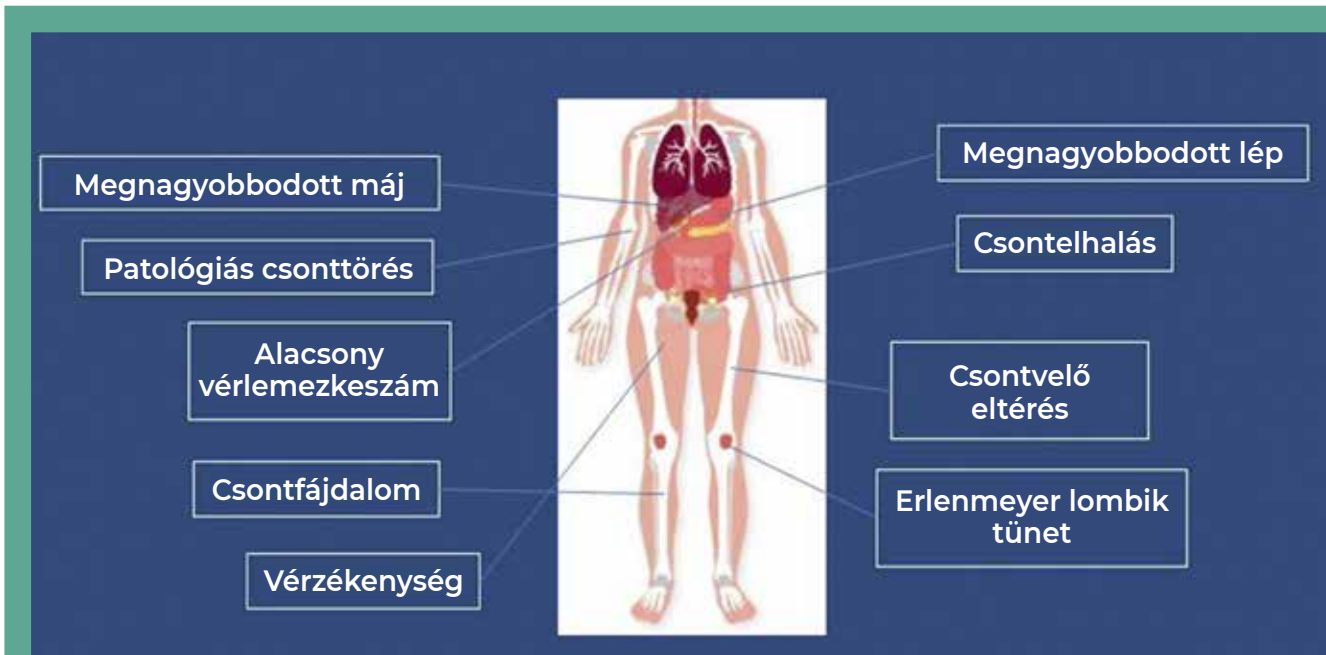
– Magyarország jól áll az egészségügy sok területén, ha vannak is természetesen hiányosságok, és „divat” mindig az esetleges rossz tapasztalatot széles körben terjeszteni. Így van ez a ritka betegségek ellátása vagy a nagyon drága készítményekhez hozzájutás területén is. Csak két példa: a fentebb már említett, veleszületett vérzékenységekben szenvedők (hemofiliások) egy főre jutó éves faktorszintje magasabb, mint Németországban, de említhetnék egy ritka félig rosszindulatú, a nyirokcsomókat érintő kórképet, a Castleman-betegséget is, ahol térségünkben két évvel ezelőtt még csak egyedül hazánkban volt hozzáférhető a legkorszerűbb biológiai terápia. Személyes tapasztalatom az, hogy ugyan az engedélyt meg kell kérni a különböző nagy értékű egyedi készítményekre, de ha a kérelem szakmailag alá van támasztva, akkor meg szokták adni. Egyébként az újszülött kori szűrőprogram is nálunk az egyik legszélesebb körű Európában.

– Érdemes a ritka betegségeknek is szűrőprogramokat végezni?

– Azokban a népcsoportokban, ahol valamelyik betegség gyakori, érdemes szűrési programokat csinálni. A ritka betegségek gyakran öröklődnek. Ha a hordozókat kiszűrjük, akkor meg lehet előzni, hogy beteg gyerekek születessenek. Van egy, ugyancsak az askenáz zsidóknál előforduló betegség, amit Tay-Sachs kórnak hívnak, de mi magyarok ehhez Schaffer Károly, magyar

CSAK KÉT, A GAUCHER-KÓRT HORDOZÓ SZÜLŐ ESETÉN FORDULHAT ELŐ, HOGY A GYEREK BETEG LESZ

A GAUCHER-KÓR TÜNETEI

neuroológus nevét is szeretjük hozzátenni, hiszen sokat és eredményesen dolgozott a betegség megismerésén. Ez egy különösen rettenetes betegség, csecsemőkori formájában a gyermek látszólag egészségesen születik, majd 6–7 hónapos korban állapota hanyatlani kezd és 4–5 éves korára meghal. Talán még kegyetlenebb a serdülőkori forma, ahol a tünetmentesség egészen 10 éves korig is eltarthat, s akkor kezdődik a hanyatlás. Van felnőttkori forma is, amely lassabb lefolyású. Sajnos egyik forma sem gyógyítható. Egy időben évente több ilyen gyerek született New York brooklyni negyedében, vallásos galíciai származású zsidó családokban. Mikor a számuk már, úgy tudom, a száz főt is elérte, egy bátor rabbi azt mondta, hogy mielőtt egy pár összeházasodik, mindketten csináltassák meg a genetikai szűrővizsgálatot: ha mindkettőjük-nél megvan a kóros mutáns, akkor ne vállaljanak gyermeket és ha mindenképpen akarnak, akkor inkább válasszanak új társat vagy fogadjanak örökbe. Volt olyan időszak az 1970-es években, amikor a brooklyni Kingsbook Zsidó Egészségügyi Központban valamennyi ágyon ilyen gyermek feküdt, ma pedig már egyet sem kezelnek. Ez egy nagy lemondást igénylő döntés volt, de ha arra gondolunk, hogy mint szülők, születendő gyermekünknek biztosan nem akarnánk ilyen rettenetes sorsot szánni, akkor talán „könnyebb” lehetett meghozni azt.

– Mi indít el valakit arra, hogy éppen a ritka betegségekkel foglalkozzon? Önt mi motiválta, amikor ebbe az irányba indult el?

– Nekem az édesapám, sőt már a nagyapám is orvos volt. Édesapám Miskolcon, a házukban rendelt, törvényszéki orvos is volt, de esetekre bízták meg (persze volt, hogy heti többre), de nem volt állami alkalmazott, egyike volt a nagyon kevés magánorvosoknak az '50-es években. Én tulajdonképpen ott nőttem föl a betegek, a váró-rendelő közelében, jó időben pedig ténylegesen a betegek között, akik ilyenkor az udvaron vártak. Apám nagyon jó diagnosztika volt, és bár már 30 éve, tehát egy emberöltővel ezelőtt meghalt, a minap is találkoztam a rendelésemen olyan, egykori borsodi betegével, akinek, mikor megtudta, hogy az ő fia vagyok, könnybe lábadt a szeme, mert olyan szeretettel emlékezett apámra. Kisgyerek koromtól kezdve jártam vele mindenhol, betegekhez, boncolásokra már 4–5 évesen is. Legjobban a diagnosztika érdekelt, úgy érzem, ez tényleg olyan, mint egy nyomozó munka, megpróbálni összerakni a mozaikokat. Volt egy nagyszerű rektorunk a

2000-es évek elején, Muszbek László akadémikus, aki egyszer hívatott és felvázolta, hogyan kellene létrehozni egy „ritka betegségek” tanszéket, és én jutottam az eszébe. Akkor még a fogalmon sokan csak nevettek, sok élcet hallhattam, hogy „nekem például olyan ritka betegem van, ami nincs is” és hasonlókat. De ma már minden egyetemen van ilyen tanszék, és mint fentebb utaltam rá, nincs valamirevaló gyógyszergyár „ritka” vagy „orphan” gyógyszerészleg nélkül. Mostanra van egy olyan mondás, hogy tulajdonképpen más, mint ritka betegség, nincs is, mert minél inkább lemegyek a betegségek gyökeréig, annál inkább látom azt, hogy mindegyik betegség szinte önálló entitás. Ezért nagyon fontos a személyre szabott diagnosztika és terápia. Persze ez nagyon drágává teszi az ellátást, mert már maga az, hogy pontosan tudjam diagnosztizálni, sokba kerül. Sokan foglalkoznak a kérdéssel, vagyis a korszerű egészségügy fenntartható finanszírozhatóságával, hogy meddig mehet az exponenciális költségnövekedés, mert előbb-utóbb senki nem fogja tudni finanszírozni. Most még nem látjuk, de biztos vagyok benne, lesz majd megoldás. Az egészségügy egy olyan közös ügye a társadalomnak, amely mindig szem előtt volt és marad is.

A LEGERŐSEBB titkos fegyverünk

ÚJBUDÁN TFILINRAKÁSSAL ÁLLTAK KI A TÖBB MINT 100 NAPJA ELRABOLT TÚSZOK MELLETT

Január 14-én Izraelben és világszerte mély fájdalommal emlékeztek meg a 100. napról – ennyi ideje vannak fogságban azok, akiket a Hamász október 7-i támadása során elraboltak és Gázába hurcoltak. Az azóta kiszabadult túszoktól tudjuk, milyen iszonyatos körülmények között vannak a fogságban tartottak és milyen bántalmazásokat szenvednek el nap nap után, mélyen a föld alatt orvosi ellátás és az életmentő gyógyszereik nélkül.

Miközben a túszok családtagjai egész napos demonstrációkon követelték szeretteik szabadon bocsátását, aközben a közösségi médiában számos kampány indult, hogy fölhívják a figyelmet a túszok helyzetére. Sporteseményeken és más rendezvényeken tűntek föl a sárga szalagok, amely a gázai fogságban lévők melletti kiállás szimbóluma lett.

Magyarországon egy különleges tfilin-kampánnyal emlékeztek meg a 100. napról, hogy közös imával és ennek a különleges micvának a teljesítésével nyújtsanak spirituális erőt a túszoknak és családtagjaiknak, valamint a Gázában harcoló katonáknak.

„Az volt az elképzelés, hogy minden túszért tegyen valaki tfilint, és ezt sikerült megvalósítanunk” – meséli Stell Jicchák újbudai rabbi, a program szervezője. – „Lenyűgöző volt az emberek elkötelezettsége. Rengeteg erőt lehetett méríteni abból az összefogásból és egységből, ami áthatotta az egész programot.”

A program ötletét a lubavicsi Rebe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi 1967-es tfilin-kampányából merítették, amit a hatnapos háborúban harcolókért indított. Mint mondta, a mi titkos fegyverünk a tfilin, hiszen a Talmud szerint a Tóra szavai: „És látják a föld minden népei, hogy az Örökkévaló nevével neveztetesz és félnek majd tőled” (5Mózes, 28:10.) az imaszíjakra utalnak.

A tfilinrakás különösen nagy spirituális erőt képes adni, ezért választották ezt a micvát a szervezők.

„Sokféle megmozdulás volt, demonstrációk, felvonulások, amelyeken hivatalos beszédek hangzottak el. Ez egy másféle összefogás volt a túszokért, egy spirituális segítségnyújtás a közös ima erejével.”

A micvát bármely, 13. életévét betöltött zsidó férfi gyakorolhatja. Aki pedig elkötelezné magát, hogy minden nap fölveszi az imaszíjakat, de nem tud akár több száz dollárt költeni rá, annak is tud segíteni Stell rabbi, hiszen rajta keresztül is folyamodhatunk a tfilin-bankhoz segítségért. Ez a nonprofit szervezet egy jelképes összegért adományoz tfilint olyanoknak, akik vállalják, hogy mindennap az imaszíjakkal fognak imádkozni.

Sokan saját tfilinnel érkeztek, míg azoknak, akiknek (még) nincs imaszíjuk, a szervezők biztosítottak. Voltak olyanok is, akik még nem tudták, hogy kell helyesen használni az imaszíjakat, nekik a közösség más tagjai és önkéntesek segítettek.

„Összeállítottunk egy külön füzetet, amelynek segítségével mindenki megismerkedhet ezzel a nagyon fontos micvával” – magyarázza Stell rabbi. Emellett kinyomtatták a túszok képeit, rajta a héber nevükkel:

„Minden résztvevő kvázi 'örökbefogadott' egy túsz, érte imádkozott a tfilinrakásnál, majd hazavihette ezt a képet, hogy otthon is tudjon erre a túszra gondolni, imádkozni és micvákat tenni a biztonságáért.” A résztvevőket le is fotózták ezekkel a lapokkal, és a képeket eljuttatták a foglyok családtagjainak is egy rövid üzenettel arról, hogy hol és hogyan imádkoztak a szeretteikért.

„Nagyon meghatotta őket, hálások voltak és sok visszajelzést kaptunk arról, mennyire fontosnak tartják az ilyen eseményeket.”

Ezután közösen zoltárfejezeteket mondtak a résztvevők Glitsenstein Chaim Saulnak, a Nagy Fuvaros utcai zsinagóga rabbijának vezetésével. Majd elhangzott a *Mi sebérah* áldás a sebesültek gyógyulásáért. Először Bassman Tzemmy rabbi énekelte különlegesen szívhez szóló dallammal héberül. Ezután az újbudai közösség egyik tagja, Löwinger Tamás, akinek a fia, Ben, Gázában harcol, magyarul imádkozott a katonák biztonságáért és sikeréért. Végül Halmos Gábor vezetésével a résztvevők elénekeltek az *Am Jisráél cháj* dalt – ez a mondás, ami azt jelenti „Izrael népe él”, október 7-e óta az összefogás jelszava lett.

„Sokszor mondjuk el, amikor a zsidó népről, az egymás iránti felelősségről és szeretetről tanítunk, hogy a zsidó nép egy egységet alkot. Mind egy test, egy lélek vagyunk. Azonban néha úgy érezzük, ez a mondás valahogy elkopott, mintha üres szlogen lenne. Október 7-e óta azonban újra látjuk és érezzük, hogy ez mennyire valóságos dolog. A zsidó nép valóban egy test és egy lélek. Ezen az eseményen különösen erősen lehetett érezni az egységet, hogy valóban egyek vagyunk. Mind azért voltunk ott, hogy a testvéreinkért imádkozzunk és tényleg testvéreknek éreztük egymást. Ez nem egy üres szófordulat volt csak” – folytatja Stell rabbi, kiemelve, hogy a résztvevők már fél órával az esemény kezdete előtt megérkeztek, ami ritkaság zsidó programok esetében. „Lehetett érezni, hogy az emberek mennyire akartak segíteni és részt venni abban, amit a túsokért és a katonákért meg tudunk tenni.”

„Mindenki szeretne segíteni, részt venni valamilyen módon Izraelben élő testvéreink támogatásában” – teszi hozzá Stell rabbi. – „Október 7-én mindannyiunkat besoroztak: még ha nem is vagyunk ott fizikailag a harc téren, spirituálisan mi is részt veszünk a háborúban a katonák és a túsok biztonságáért mondott imáinkkal és azzal, hogy az érdemükben Tórát tanulunk. Mi ezzel tudjuk elősegíteni a győzelmet.”

LAPZÁRTÁNK UTÁN ÉRKEZETT A HÍR, HOGY KÉT TÚSZT, A 60 ÉVES FERNANDO SIMON MARMANT ÉS A 70 ÉVES LOUIS HART SIKERESEN KISZABADÍTOTTA AZ ISRAELI HADSEREG. ADJA AZ ÖRÖKKÉVALÓ, HOGY HAMAROSAN AZ ÖSSZES TÚSZ KISZABADULJON!

HOGYAN TERJED A FÉNY?

REBECENEK TALÁLKOZÓJA NEW YORKBAN

LIEBMAN FLÓRA írása

Minden évben Chaya Mushka Schneerson rebecen halálozási évfordulóján tartják a Chábád női küldöttek éves találkozóját. Ilyenkor rebecenek ezrei árasztják el New York Crown Heights negyedének lubavicsi haszidok lakta részét. Az idén 34. alkalommal megrendezett Kinusz hásluchot rendezvényen kilencfős delegáció képviselte Magyarországot.

Idén a fókuszban Izrael állt:

„Izrael az egész Kinuszt átjárta. Minden étkezés, minden workshop, minden esemény egy Izraelért mondott zsoltárral kezdődött. Az idei téma a fény terjesztése volt. Az, hogy az egyetlen dolog, amivel küzdeni tudunk a sötétség és a gonoszság ellen, az a fény és a pozitivitás terjesztése”

– magyarázza Hurwitz Devorah, aki lányával érkezett az Egyesült Államokba.

„Szombat este a programon arra kérték az izraeli sluchákat, majd mindazokat, akik valamit tettek Izraelért az utóbbi időben, hogy kapcsolják be a lámpát a telefonjukon, és emeljék fel. Legalább kétezer ember volt ott, és hirtelen hatalmas fény lett, annak ellenére, hogy idén jóval kevesebb izraeli küldött tudott eljönni. Legalább kétszázzal kevesebb voltak”

– meséli Oberlander Batsheva rebecen, aki számára szakmailag és magánéleti szempontból is sokat adott az idei Kinusz. Iskolaigazgatóként több oktatással kapcsos-

latos előadáson vett részt, ahol rengeteg innovatív ötletet kapott. Emellett nagymamaként boldog volt, hogy ha rövid időre is, de láthatta az Amerikában élő unokáit és gyermekeit.

„Nagyon inspiráló volt találkozni a világ különböző pontjain élő társainkkal. Nagyon érdekes programokon vettem részt az oktatással kapcsolatban”

– meséli Bassman Sophie, a magyarországi CTeen vezetője is.

A program záróeseménye mindig egy hatalmas bankett, amelyen a rebecenek mellett a családtagjaik és a közösségeik képviselői is részt vehetnek.

„Együtt elénekeltük az Áni máámin dalt. Nagyon megható volt, egymás vállába kapaszkodva, hangosan énekeltünk”

– idézi föl Hurwitz Devorah.

A MAGYAR DELEGÁCIÓ, BALRÓL JOBBRA: OIRECHMAN DOBBY, MYERS TZIVIA, SOPHIE BASSMAN, HURWITZ DEVORA LEAH, RADZINER CHAYA, FELDMAN MUSSIE, OBERLANDER BATSHEVA, STELL MUSHKY, FEIGIN RIKKY

– „Rengeteg kisebb-nagyobb momentum volt, ami azt mutatta, hogy mind ’ám echád’, egy nép vagyunk és összetartunk, akár mi is történjen. Lenyűgöző volt.”

Az est egyik előadója az eilati küldött volt, akinek hirtelen feje tetejére állt a világa, amikor több tízezer kitelepített, súlyosan traumatizált izraeli érkezett a városukba és kapott átmeneti szállást a szállodákban. Az eilati Chábád küldöttek azóta is mindent megtesznek azért, hogy ezek az emberek a legtöbb segítséget kapják meg tőlük.

„A rebecen beszélt az otthonaikat elvesztett, traumatizált tinédzserekről, akiknek családtagjai, barátai vannak az áldozatok és a foglyul ejtett túszok között. Mivel én is kamaszokkal dolgozom, ez különösen megérintett”

– idézi fel Sophie, akire különleges feladat várt az est folyamán.

Az esemény egyik látványos eleme az ún. roll call, amikor egymás után szólítják az egyes országok képviselőit. Idén ennek a programpontnak a háziasszonya Bassman Sophie volt.

„A mai este hihetetlenül lelkesítőek, felemelőek és ragyogóak voltunk. Együtt a hatalmas fényünkkel megvilágítjuk a külvilágot”

– mondta a színpadon Sophie, mielőtt bemutatkozott és egyenként szólította az országok képviselőit.

– „Kérjük, csatlakozzatok hozzánk, amikor megvilágítjuk ezt a szobát!”

Ahogy egyenként hívta a színpadra az egyes országok képviselőit, mindannyian egy-egy gyertyát gyújtottak – és ezzel párhuzamosan a velük érkezettek egy-egy elektromos gyertyát kapcsoltak be az asztalaiknál. Amikor mindenkit fősoroltak, kialudtak a fények...

Most képzeljenek el egy sötét helyiséget, amelyben több ezer nő ül. Képzeljék el, hogy itt-ott aprócska fény gyullad közöttük, majd újabbak és újabbak kapcsolódnak be, míg már az egész sötét termet beragyogja az apró lám-

pák vibráló fénye. Egyenként talán alig-alig látszanak, de együtt fényszőnyeget terítenek az egész helyiségre.

„Először a rebeceneket kértem, hogy álljanak fel és emeljék magasra a kis lámpájukat. Aztán megkértem az édesanyákat, akik támogatják lányukat a küldetésükben, hogy álljanak fel ők is” – mondja Sophie elcsukló hangon. Nem csoda, hogy elérték, hiszen az ő édesanyja is ott állt a sötét teremben, magasra emelve (led)gyertyáját annak jeleként, ahogy messziről, de teljesen szívével támogatja a lányát. – „Ézután a közösségi tagokat kértem, hogy álljanak fel. Az egész szoba ragyogott a fénytől”.

„Hirtelen láthatóvá vált, hogy nem vagyunk egyedül, és ahogy valóban fényt hozunk egy sötét világba. Végtelenül meghatározó volt. Mindannyian, minden egyes ember abban a helyiségben, akár slucha, akár családtag, akár adományozó, akár a közösségének fontos tagja: mind a magunk módján teszünk hozzá ehhez a fényhez, hogy felragyogjon a világ.”

HAMVAKBÓL FAKAD ÉLET

79 ÉVE SZABADULT FÖL A BUDAPESTI GETTÓ

STEINER ZSÓFIA írása

Január 18-án a budapesti gettó fel-szabadulására emlékeztünk. Idén az EMIH két helyszínen emlékezett az áldozatokra és a túlélőkre. Először a budapesti Gettófalnál tartott gyertyagyújtással, később pedig a Zsilip Kulturális Központban, ami nem messze fekszik az egykori kis-gettótól és a Duna-parton lévő „cipők” emlékműtől, amely nem múló emléket állít a Dunába lőtt áldozatoknak.

A Zsilip Központban tartott megemlékezésen *Glitsenstein Sámuel* rabbi kádissal emlékezett a mártírokra és egy személyes történetet osztott meg az összegyűltekkal. A rabbi családjával 2008 szeptemberében költözött Budapestre. Miután beköltöztek a Wesselényi utcai bérelt lakásukba, elindultak fölfedezni a környéket – elsősorban játszótérre kerestek három kisfiuknak. Nagyon örültek, amikor rábukkantak a Klauzál térre, ahol árnyas fák alatt játszhattak a gyerekek. Az erről készült fotókat meg is osztották a családtagjaikkal, ám *Glitsenstein* rabbi egy idős nagybátyja számára keserű volt a fotó: budapesti ho-

lokauszttúlélőként fájdalmas volt neki látnia a Klauzál téren játszó gyerekeket...

A rabbi, aki akkoriban még nagyon keveset tudott a budapesti zsidók történetéről, gyorsan utánaolvast az interneten, és megdöbbenve értesült róla, hogy a barátságos játszótér helyén valamikor zsidók tucatjainak tömegsírja volt. „Akkoriban sokat gondolkoztam ezen, hogy szabad-e így itt játszania a gyerekeknek, vagy ez nem illendő. Arra is gondoltam, hogy a mártíroknak a Gán édenben, az édenkertben talán örömet okoz, hogy látják a vallásos, pajeszos, ciceszes kisfiúkat játszani ezen a tragikus helyen.”

Beszédét *Ezékiel* próféta látomásának ismertetésével folytatta. „Volt rajtam az Örökkévaló keze, kivitt engem az Örökkévaló szelleme által és letett a síkság közepén, az pedig telve volt csontokkal [...] és íme nagyon szárazak. És szólt hozzám [az Örökkévaló] Ember fia, ezek a csontok, Izrael egész háza azok. Íme azt mondják: elszáradtak csontjaink és elveszett reménységünk, el vagyunk vágva. Azért prófétálj és szólj hozzá-

juk: Így szól az Úr, az Örökkévaló: íme én megnyitom sírjaitokat és fölhozlak benneteket sírjaitokból, népem, és beviszlek benneteket Izrael földjére.”

Végül a rabbi arról beszélt, hogy az elmúlt 16 évben alaposan megismerhette a magyar zsidóság múltját és jelenét, és biztos benne, hogy az egykori száraz csontok valóban életre keltek: „Ma már úgy gondolom, hogy amikor zsidó kisgyerekek játszanak a Klauzál téren, a mártírok örömeiket lelik benne. Úgy vélem, nem lehet kérdéses, a prófécia beteljesedett Magyarországon. Újra él az emberekben a hit és az isteni lélek.”

A megemlékezésen a résztvevők megtekintették az *Elveszett kenyér* című filmet, amelyben a híres író, költő és műfordító, *Bruck Edith* emlékszik vissza a háború és üldöztetés idejére. Ma, amikor 79 év után újra szembe kell néznünk az elpusztításunkra törő erővel, különösen fontos, hogy tanuljunk elődeink példájából, élni akarásából és abból, ahogy a száraz csontokból fölépítették számunkra egy új jövő lehetőségét.

LEFKOVICSÉK GYÁSZOLNAK

JUHÁSZ VALI írása

Szeretek premier előtti vetítésekre járni. Oda többnyire olyan emberek mennek, akik már valamit tudnak a filmről, ismerik, kedvelik a rendezőt, vagy a szereplők valamelyikét, illetve a film készítői közül valakit. Esetleg az átlagnál jobban érdekli őket a film témája, és ha a vetítés után van közönségtalálkozó, akkor azon is szívesen részt vesznek. Ezek a rendezvények általában kisebb létszámmal zajlanak, a közös érdeklődés köti össze a csapatot.

Nem úgy a *Lefkovicsék gyászolnak* című film (egyik) premier előtti vetítésén, ami az Uránia Filmszínházban volt nemrégiben. A produkció ugyanis igen komoly energiát fektetett abba, hogy kellőképpen bevezesse a filmet a köztudatba, ezért aztán telt házzal ment már a közönségtalálkozóval egybekötött vetítés is. Nagyon szépen felépített folyamat zajlott hosszú hónapokon át: a Facebook-oldalukon betekintést nyehettünk a forgatás kulisszatitkaiba, megismerhettük a szereplőket, a forgatási helyszíneket és a segítőkét is. Így aztán a vásznon megjelenő embereket gyakorlatilag ismerősként köszönthettük.

Ezekkel az érzésekkel érkeztem az Urániába. Az amerikai bemutató után megkezdődött a *Lefkovicsék gyászolnak* magyarországi promóciója premier előtti vetítésekkel és közönségtalálkozókkal és ez az Urániában az egyik első ilyen esemény volt. Nagyon izgalmas, hogy a film után nemcsak a mozinéző-partnerrel, hanem az alkotókkal is meg lehet beszélni a benyomásokat.

Abból pedig volt bőven. Egy sokak számára ismerős élethelyzetről szól a forgatókönyv: a gyermek valamin összekülönbözik a szüleivel (jelen esetben a fiúgyermek az édesapjával) és emiatt eltávolodnak egymástól. Mivel a fiúgyermek gyakorlatilag elmenekül otthonról, az elte-

7-8 év alatt egyáltalán nem beszélnek egymással, nem is tudják valójában, hogy ki miért is haragszik a másikkra. Egy váratlan haláleset azonban arra kényszeríti őket, hogy újra szóba álljanak egymással. Am ez esetben ennek a filmnek a forgatókönyvét egy zsidó család életét bemutatva írta meg Breier Ádám rendező és Csaba Bálint forgatókönyvíró. És ez meg is adja a film sajátos zamatát. Aki ismeri, kedveli és legfőképpen érti a zsidó humort, annak kiváló szórakozást nyújt a *Lefkovicsék gyászolnak*. Aki pedig birtokában van a különböző szeretetnyelveknek, esetleg valamelyiket aktívan használja is, bele tud helyezkedni a filmbe úgy, hogy a zsebkendőjét nemcsak a könnyes nevetés, hanem a pityergés miatt is elő fogja venni.

Anélkül, hogy elspoilerezném a mozit, annyit elmondhatok, hogy a feloldás is olyan „zsidós”: meg is történik, meg nem is. A színészek pedig csodálatosak. A legnehezebb dolga minden bizonnyal az egyik főszerepet alakító Szabó Kimmel Tamásnak (Iván szerepében) volt, akinek kifejezetten sok héber nyelvű vallásos szöveget kellett megtanulnia, hogy hitelesen tudja alakítani az Izraelben élő ortodox fiatalembert. (A háláchikus kérdésekben kollégánk, Cseh Viktor is segített, aki vallási konzulensként működött közre az alkotásban.) Be-

zerédi Zoltán (Tamás) óriási színészi tapasztalatával nagyon érzékenyen nyúlt a konok, vélt és valós sérelmekkel élő bokszedző szerepéhez. Amilyen jókat nevetünk a beszélő-sain a film egy szakaszában, annyira megrendítő az alakítása egy másikban. Az Ariel szerepére kiválasztott kisfiú (Leo Gagel) nagyon szépen beilleszkedett a felnőttek közé, méltó partnere a két főszereplőnek.

Személyes kedvencem a Ferikét megjelenítő fiú (Váradai Roland) volt, aki – ahogyan a közönségtalálkózón megtudtuk – amatőrként (egy bokszegyesületből) csöppent a filmbe, hosszas unszolás után vállalta el a szerepet. Ez az úgynevezett amatőr-ség azonban magában hordozza azt a típusú gyermeki naivitást, ami Ferikét jellemzi.

Igazi érzelmi és spirituális hülámvasút a *Lefkovicsék gyászolnak*, mindenkinek ajánlom, aki nyitott az élet mély kérdéseit szórakoztató módon feszegető történetre.

Vigyük hírét ennek a filmnek, mert sztereotípiamentesen, kedvesen és a spiritualitást sem nélkülözve mutat be egy olyan zsidó családot, ahol minden generáció másképpen éli meg a gyászát.

A *Lefkovicsék gyászolnak* című filmet 2024. február 22-étől láthatják a mozikban.

DUPLA ÁDÁR: DUPLA ÖRÖM

DÉNES ANNA írása

Az 5784. zsidó év szökőév. Ez azt jelenti, hogy nem egy, hanem két ádár hónap szerepel a naptárban (vagyis az év nem tizenkét, hanem tizenhárom hónapból áll). Ilyen esetben az ádár hónapban esedékes ünnepeket, többek közt Eszter böjjtét és az azt követő purimot a második ádár hónapban ünnepeljük meg, mivel az az „igazi”, az első pedig a szökőhónap, vagyis a betoldás. Aggodalomra azonban semmi ok, ez éppen hogy jó hír a számunkra.

„Misenichnász ádár márbim beszimchá” – ahogy beköszönt ádár hónap, sokasodnak az örömeink, mondják bölcseink. A dupla ádár pedig kétszer annyi örömet jelent. Az összesen hatvan napnyi ádár hónap, mondják bölcseink, egy kósersági szabályra emlékeztet. Ha egy nagy lábosnyi húslevesbe vagy bármilyen más húsos ételbe véletlenül belecsöppen egy kevés tej vagy beleesik más tejes étel, de a tejes étel a húsosnak a hatvanad részét vagy annál kevesebbet tesz ki, akkor az étel kóser marad. Ez a „bá-tel besisim” – a hatvanban (vagyis hatvanszorosan) megsemmisül elve. Ugyanezt vonatkoztathatjuk ádár hónapra is. Ha történik is valami olyasmí, ami nem annyira örömteli, az feloldódik, eltűnik, semmissé lesz ádár hatvan napjának örömeiben.

Ádár hónap központi ünnepe, purim, mely arra a csodás eseményorozatra emlékezik, amikor a zsidó nép 2500 évvel ezelőtt megmenekült a teljes kiirtástól. A történet Áchászvéros király hatalmas birodalmában játszódik, főhősei a világszép Eszter, az őt örökbefogadó nagybátyja vagy unokatestvére, Mordecháj, a fél világon uralkodó Áchászvéros, valamint Hámán, a gonosz főminiszter. Közismert, hogy purim négy micvája közül kettő, a lakoma (miste) és az étel-

ajándékok küldése (misloách mánot) az étkezéshez kapcsolódik. Purim kapcsán azonban más formában is megjelenik az evés: egyrészt több lakomáról is szó esik (egy Áchászvéros, egy Vásti királyné és két Eszter által rendezett lakoma), másrészt bölcseink tárgyalják azt a kérdést, hogy vajon a köztudottan vallásos és istenfélő Eszter királyné mit evett a palotában, melynek konyhája feltehetőleg nem rendelkezett elismert kósersági igazolással.

Vegyük most górcső alá az Eszter könyvét nyitó jelenetet, ami nem más, mint a százhuszonhét tartomány, az akkor ismert világ fele fölött uralkodó Áchászvéros király lakomája. Ennek két aspektusát vizsgáljuk az alábbiakban: az egyik a lakomán használt edények kérdése, a másik pedig egy meglehetősen kegyetlen korabeli szokás.

„Változatos formájú aranykelyhek”

[Áchászvéros király] ezt követően Susán városában, a palota kertjében hét napig tartó lakomát rendezett, melyen az egész nép apraja-nagyja részt vett. Fehér vászon és kék bíbor gyapjúszőttesteket fehér gyapjú és bíbor kötelekkel és ezüstkarikákkal erősítettek márványoszlopokhoz. A sötét már-

vány, gyöngyház és alabástrom követően arany és ezüst kerevetek voltak. Változatos formájú aranykelyhekből ittak. (Eszter 1:5-7.)

A király birodalmának minden lakóját meghívta fényűző ünnepszorozatára, ahol az étkezések során a jeruzsálemi Szentélyből elrabolt drága edényekben szolgálták fel a menüt, ráadásul Áchászvéros király a kohén gádol, azaz főpap egykori ruhájában parádézott! A meghívott zsidók azonban nemhogy nem tettek semmit a Szentély tárgyainak e nyilvánvaló és durva megszenteltségellenítése ellen, hanem egyenesen élvezték a mulatságot és örültek, hogy őket is meghívták e fényes lakomára. Bölcseink szerint ezért büntette őket az Örökkévaló azzal, hogy kis híján az ágági Hámán, a gonosz főminiszter kezére adta mindannyiukat.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon hogyan kerültek az első Szentély edényei és a főpapi ruházat Babilóniába, Susán városába. Magyarzóink elmondják, hogy Vásti királyné nem volt más, mint a Szentélyt leromboló és a zsidókat Babilóniába hurcoló Nevukadnecár (Nabukodonozor) babilóniai uralkodó unokája. Amikor a purimi megila (tekerics, vagyis Eszter könyve) Áchászvéros király, akit sokan a nagy perzsa uralkodóval, Xerxésszel azonosítanak, feleségül vette a gazdag királylányt, az hozományként többek közt a jeruzsálemi Szentélyből elrabolt tárgyakat vitte a házasságba.

A megilából megtudjuk, hogy hogyan adott Áchászvéros király (természetesen jó pénzért) engedélyt Hámánnak arra, hogy irtó hadjáratba kezdjen a zsidók ellen. A zsidó Mordecháj, aki nem csak a purimi történet egyik főhőse volt, de a korabeli zsidó közösség egyik rendkívül nagyra tartott vezetője, akinek szavára mindenki hallgatott, rájött, hogy a zsidó nép a Szentély edényeinek meggyalázása miatt érdemelte ki a szörnyű büntetést. A Talmud Megila traktátusa elbeszéli, hogy Mordecháj, a rá váró bitófával nem törődve, összehívta a nép bölcseit és a Szentélyben bemutatott lisztáldozat törvényeiről tanított nekik, hogy

ezzel próbálja kijavítani a lakomán örömmel részt vevő zsidók hibáját. Nem tudta, hogy az otthonához közeledő Hámán új parancsot kapott, s nem a kivégzésére akarja kísérni, hanem díszes ruhában, királyi paripán fogja körbevezetni a városban, a király rendeletének megfelelően. Amikor Hámán megérkezett és megtudta a bölcsektől, hogy miért gyűltek össze, irigykedve így szólt: „A ti csipetnyi lisztetek [amiről tanultok és ezáltal megmenekültetek] többet ér, mint az én temérdek ezüstöm, amit a királynak adtam [azért, hogy mindnyájatokat elpusztíthassalak]!”

„Az ivásnál senkit nem erőltettek”

Változatos formájú aranykelyhekből ittak. A királyi bort királyi bőkezűséggel mérték; az ivásnál senkit sem erőltettek, mert a király minden udvarnagynak meghagyta, hogy a vendégek kedvére tegyenek. (Eszter 1:7-8.)

Ezekkel a szavakkal folytatódik a fenti idézet, vagyis a királyi lakoma leírása. Csodálkozhatunk, hogy miért kellett külön elrendelni, hogy minden a vendégek kívánsága szerint történjen, és senkit ne kényszerítsenek ivásra. A Tánách (zsidó Biblia) történeteit kommentáló, kiegészítő midrás elmeséli, hogy a perzsa királyi lakomákon furcsa és meglehetősen kegyetlen szokás dívott, mely olyannyira beleivódott a helyi szokásrendszerbe, hogy külön rendelettel kellett semmissé tenni. Az ősi tradíciók szerint a lakoma elején előhoztak egy hatalmas aranyserleget, melyet erős borral töltöttek meg. A főkomornyik feladata volt, hogy kiválasszon a vendégek – a királyság legrangosabb urai – közül egyet, akinek ki kellett ürítenie az egész óriási kupát. A cél az volt, hogy a szerencsétlen kiválasztott – aki nem utasíthatta vissza a feladatot, még akkor sem, ha rosszul lett az ivástól vagy még szélsőségszerűbb esetben akár bele is halt a bor

elfogyasztásába – lerészegedjen, és legyen kin nevetnie a többi vendégnek. A midrás azt is elmondja, hogy a főkomornyik egyik kereseti forrása volt az, hogy a gazdag vendégek lefizették, hogy ne őket válassza ki e feladatra. Áchászvéros király azonban nem vitette be a méretes kupát a lakomájára, ehelyett forradalmi rendeletet hozott: mindenki a kedvére ihatott. Érdekesség és a zsidóság ősi történeteit igazoló tény, hogy a helyszínen folytatott régészeti ásatások során csakugyan találtak ilyen óriási arany ivókupákat, és a régészek számára Eszter könyve és a hozzá kapcsolódó midrás világította meg e furcsa edények célját.

Mit kívánunk olvasóinknak a közeledő purimra? Aranyból készült edényekkel ugyan nem szolgálhatunk, ám aranylő húsleves ajánlunk a mélytányérba, pirosra sült libacombot párolt lila káposztával a lapostányérba, a serlegbe pedig kellemesen behűtött kóser bort. Jó étvágyat!

A MÉLYTÁNYÉRBA: ARANYLÓ HÚSLEVES

CSIRKELEVES

Hozzávalók: 1 csirke, egészben, vagy 8 darabba vágva; 8 sárgarépa; 1 fehérrépa; 1 karalábé; 2 szem nagyobb krumpli; 1 nagy hagyma; 3 gerezd fokhagyma; 1 cukkini; 1 batáta; néhány zellerszár; egy kisebb paradicsom és egy fél piros kaliforniai paprika (elhagyható); petrezselyem; fűszerek: só, bors, őrölt koriander, köménymag, ízlés szerint, valamint egy fél kk. őrölt kurkuma az aranylő szín elérése érdekében. A húst nagy lábosba tesszük, a zöldségeket megtisztítjuk, a sárga- és a fehérrépat, valamint a cukkinit felkarikázzuk, a karalábét, krumplit, batátát felkockázzuk. A hagymát kettészeljük, a zellerszárakat is néhány darabra vágjuk. Kétszeres mennyiségű vízben felforraljuk, hozzáadjuk a fűszereket, majd alacsony lángon, gyöngyözve forraljuk két órán át. Levesbetéttel (tészta, macszgombóc) vagy önmagában, de mindenképpen forrón kínáljuk.

A LAPOSTÁNYÉRBA:

LIBASÜLT EGYSZERŰEN

húsos, glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 6 libacomb; 2 ek. étolaj (pl. napraforgó) vagy libaszív; 12 gerezd fokhagyma; só, bors, ízlés szerint; ¼ kk. szárított bazsalikom; ¼ kk. szárított kakukkfű

Egy nagy, magas falú jénai tálal kiszírozunk. Börös felükkel lefelé befektetjük a libacombokat, és alufóliával letakarva nagyjából 20 percen át sütjük 220 fokban. Ekkor kivesszük a tálal a sütőből, a combokat megfordítjuk, mindegyiket bevágjuk két-két

helyen, és egy-egy gerezd fokhagymát tűzünk bele. Ízlés szerint sózzuk-borsozzuk, egyenletesen megszórjuk a zöldfűszerekkel, és bőven meglocsolgatjuk a húsból időközben kiszült, forró zsírral. Letakarva visszatesszük a sütőbe, és további egy-egy és negyed órán át sütjük. Sütés közben néhányszor meglocsoljuk a húst a zsírral, nehogy kiszáradjon. Végül 2–3 percen át lefedetlenül grillezzük, hogy a bőr színt kapjon és ropogós legyen, majd forrón tálaljuk. A húsból kiszült zsírt leszűrve, jól zárható edényben tárolhatjuk, és felhasználhatjuk egyéb húsételek készítésénél, különleges ízt és karaktert adva általa az ételeknek. Párolt káposztával tálaljuk.

Jemeni purim

DÉNES ANNA *meséje*

Élt réges-régen Jemen fővárosában, Szanaában egy nagy hatalmú főúr, akinek volt egy gyönyörű, erős és tehetséges fia, a herceg, amikor arab telivérjén kilovagolt a palotából, mindenki utánafordult. A lányok anyák azt kívánták, bárcsak az ő lányuknak is hasonló férje lehetne, a fiús anyák pedig azt, hogy bárcsak az ő fiuk is a herceghez lenne hasonlatos. Szanaa zsidó lakói is szerették az okos és jószívű herceget, és ahányszor ellátogatott a város zsidónegyedébe, mindig nagy tisztelettel és szeretettel fogadták őt.

Volt a királynak egy zsidó tanácsadója. Nem volt törvény vagy rendelet, amit meg ne vitatott volna vele. Ha a tanácsadó úgy találta, hogy a nép és a király számára egyaránt hasznos a döntés, az lett az ország törvénye. Ha a tanácsadó úgy vélte, hogy csak a királynak vagy csak a népnek hozott hasznot, akkor nem hozták meg a törvényt. A király miniszterei irigyelték a zsidó tanácsadót. Amikor pedig ő lett a király legfontosabb embere, birodalom nagyvezíre, akkor elhatározták, hogy tönkreteszik az életét és elpusztítják az ország minden zsidó lakóját is.

A miniszterek gonosz tervet eszeltek ki. Súlyos aranypénzekkel lefizették a király két szolgáját, akik mindenhová elkísérték a herceget, hogy segítsenek fondorlatos tervük megvalósításában. Egy napon, amikor a herceg napnyugta felé kilovagolt a városba, azt mondták nekik: „Királyi fenség, ma este ünneplik a zsidók a cukor ünnepét, amit ők purimnak neveznek. Ínycsiklandozó édességeket készítenek, olvadós cukorkákat és omlós süteményeket esznek. Látogassunk el a zsidónegyedbe, nézzük meg a zsinagógában összegyűlt zsidók mulatozását.” A hercegnek nem kellett kétszer mondani, már úton is voltak a zsidónegyedbe. A trónörökös érkezésének híre szárnyakon járt, mire a zsidónegyed kapujába ért, már a legbölcsebb rabbi, a leggazdagabb zsidó kereskedő és természetesen az uralkodó tanácsadója, a nagyvezír várta őt. A szolgák a megbeszéltek szerint leszálltak lovukról, hogy lesegítsék a herceget a paripájáról, ám közben egyikük titkon kardot rántott, a másik pedig erővel úgy húzta le a nemes urat a lováról, hogy szegény egyenest a kardba esett. A súlyosan megsebesült herceg ájultan zuhant a földre.

Az összeesküvő szolgák úgy intézték, hogy senki se lássa, hogy ők okozták szándékosan a bajt. Nagy sietve visszavágtattak a palotába, magukkal hurcolva az eszméletlen herceget, és nagy hangon kiabáltak, hogy a zsidók megpróbálták meggyilkolni a trónörökösöt. Az ártatlan zsidók döbbenetben álltak, purim ünnepi hangulata egykettőre odalett.

A király ágyba fektette eszméletlen fiát és a legjobb orvosokat rendelte a palotába, de sehogy sem tudták őt magához téríteni. Az uralkodó elkeseredettségében elhatározta, hogy megbünteti a zsidókat. Katonáival körbevetette a zsidónegyedet, egy lélek sem hagyhatta el azt. Három napot adott: vagy kiadják neki az elkövetőket, vagy az egész zsidó közösségnek, fiataloknak és időseknek, szegényeknek és gazdagoknak el kell hagyniuk otthonukat és minden vagyonuk a királyra száll. Szeretett tanácsadóját, a nagyvezírt is elkergette. Ha három napon belül nem kerülnek elő a támadók, rá is ugyanaz a sors vár, mint zsidó testvéreire.

A király szívtelen miniszterei szomorúságot színleltek, de magukban örvendeztek, hogy milyen jól sikerült a tervük: hamarosan megszabadulnak a zsidó tanácsadótól és országuk minden zsidó lakosától! Ahogy az már ilyen sötét időkben lenni szokott, a közösség legbölcsebb rabbija elrendelte, hogy mindenki három napon át böjtöljön és imádkozzon, még a legidősebb aggastyánok és a legkisebb gyerekek is. Senki nem ehethárom napon át és a felnőtteknek a zsinagógában kell imádkoznia éjjel-nappal.

A harmadik nap délutánján egy éhes kicsi fiú hirtelen azt mondta az édesanyjának: „Isten elfogadta az imáinkat! Anyám, adj enni, éhes vagyok!” Az édesanya megrémült: „Ne beszélj így, fiam. Mindnyájunknak böjtölnünk kell!” De a fiú csak kötötte az ebet a karróhoz, hogy most már minden rendben lesz, Isten meghallgatta az imáikat, a böjt véget ért. A böjtöléstől legyengült asszony nagy nehezen elbotorkált a közösség bölcséhez, aki elrendelte, hogy vigyék a fiút a király elé, hogy megmondja, ki követte el a szörnyű támadást a herceg ellen.

A gyermeket megmosdatták és szombati ruhába öltöztették és a közösség vezetőinek kíséretében a palotába vitték. Igyekezniük kellett, már nem sok idő volt hátra naplementéig. Ha lejár az idő, mindennek vége, kiűzik őket otthonukból. A fiút egyenesen a király elé vezették, mellette aranyágyon, díszes párnák közt feküdt eszméletlenül a herceg. „Fenség, Isten küldött, hogy elmondjam neked, ki sebesítette meg ilyen súlyosan a trónörökösöt” – mondta csengő hangon a fiú, majd az ájultan heverő herceghez fordult: „Beszélj!” A herceg, még mindig csukott szemmel, felült, és némán a két szolgára mutatott. Azok nyomban remegni kezdtek, mint a nyárfalevél. Könyörögni kezdtek a királynak, hogy kegyelmezzon meg nekik, ijedtükben még azt is elmondták, hogy a tervet nem egyedül eszelték ki, hanem a miniszterek vették rá őket a gonoszságra, hogy ártsanak a zsidóknak. A király mindnyájukat azon nyomban kiűzte országából, többé soha be nem teheték oda a lábukat.

A jemeni zsidók pedig megmenekültek. Nemhogy nem üzték ki őket, de még fényes ajándékokat is kaptak kárpótlásként. Ők pedig nagy lakomával adtak hála Istennek a csodaért, ami történt velük, és ettől fogva minden évben megünnepelték ezt a napot. A bátor kisfiúból szent életű és jámbor férfi lett, és a közösség bölcs és szeretett vezetőjévé vált.

IDŐSKOR másként!

Biztonság

Biztonságot keres?
Várják az Olajág
Otthonok!

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyógymasször, sószoza, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

Jewish
International

camp balaton

teen kids

Július 15–25.

SPORT

MŰVÉSZET

KIRÁNDULÁS

ESTI PROGRAMOK

ÜDÜLÉS

SÁBÁTI ÉLMÉNY

TÓRATANULÁS

SZÓRAKOZÁS

KÓSER ÉTKEZÉS

KÜLÖNLEGES ESEMÉNYEK

NEMZETKÖZI TÁBOROZÓK

információ
és jelentkezés:

www.campbalaton.hu

9 771217 132200 1